

Tartalom

LYRA MUNDI – Élő világek költészet

DOLGOZÓSZOBA

FITTLER ÁRON: Éles elme, ékes szavak – XI. századi japán költőnők rögtönzött versei	5

SZALON

SOPRONI ANDRÁS: Mihail Jurjevics Lermontov versei elé	21
MIHAIL JURJEVICS LERMONTOV: ***hoz; A költő halála; Palesztinai pálma ága; Töprengések; A költő; A három pálma; Gyakran van úgy...; A rab lovag; Egy gyermekhez; Rosztopcsina grófnőnek; Álom; A falevél; Szerződés; Találka	23
TATÁR SÁNDOR: „...a hörgő kínokra egy kalandor csörgő...”	47
MASCHA KALÉKO: A mostban; Szóló asszonyhangra; Mondhatni, ok nélküli öröm; Egyedülálló monológja; Rezignáció kezdőknek; Csuang Ce álma; Recept; Az úgynevezett szép halál	51
GUILLAUME MÉTAYER: Utószó Aleš Šteger A dolgok könyve című kötetéhez (részlet)	59
ALEŠ ŠTEGER: A kő; A macska; A kolbász; A mazsola; A lapát; A hangya; Az esernyő; A lábtörlő; A kézszáritó; A szappan; A báb; A kések; Az ablak; A dugó; Az ablaktörlő	61
PATAT BENCE: Szólj, ha kell egy barát	72
ANDRI SNÆR MAGNASON: Homo Consumus; Az vagy, amit megeszelsz; Asztali ima; Hófehérke	74
THORSTEIN THOMSEN: Nem egyezik az ízlésünk; Georg; Bárcsak autó lennék; Ragyogó piros kenu	77
CHRISTIAN LØCHSTØER: A Föld egyedül van; Agycsere?; Anyám, a ragadozó; Ebben a testben	81

MARTEN MELIN: Bárcsak; Névmások; Kép; Mag	85
STEINTÓR RASMUSSEN: Martin; Úgy hívnak: Babe	88
FEHÉR ILLÉS: A „Szerb blokk”	91
PREDRAG BJELOŠEVIĆ: A vak; Ember, forma, költemény; Most, néha, elképzelem; RZs; /T/ a ránk hasonlító; Esés, felemelkedés; Egykor és most; Jaj, szonett; Fivéremet a szúnyograjban ismertem fel; Epheszosz halott – Epheszosz él	93
RISTO VASILEVSKI: Költemény; Óda a vízhez; A teknős; Mese a barbárokról; Második közzétett levél; A mezőőr	103
VIDAK M. MASLOVARIĆ: A jövő láthatatlan feltalálói (<i>részletek</i>)	110
TERASZ	
TÓTH BÁLINT: „A verseim papírcsónakok egy sebes sodrású folyón” – interjú George Szirtessel	117
FÉSZER	
ANUNCIADA FERNÁNDEZ DE CÓRDOVA: Budapest, immár az ősz	127

A borítóbelsőkön FÁBIÁN ISTVÁN grafikái (a szerző *Pénélopé álma* és *Odüsszeusz* című versrészleteinek illusztrációi) szerepelnek.

*Fontos volt, hogy akár néhány perc alatt
meg tudjanak komponálni egy vakát,
ráadásul 31 szótagos kötött formában,
mégpedig úgy, hogy minél több mindent
és minél árnyaltabban fejezzenek ki.*

FITTLER ÁRON

Éles elme, ékes szavak

XI. századi japán költőnők rögtönzött versei

A kép Kosikibu no Naisit ábrázolja egy XVIII. századi verskártyán (magángyűjtemény)

A 794 és 1192 közötti időszak a Heian-kornak (Heian dzsidai, 平安時代) nevezett korszak a japán irodalomtörténetben. Ekkor Japán fővárosa és egyben kultúrközpontja a mai Kiotó, akkori nevén Heiankjó (平安京) volt, a kulturális élet pedig a császári udvarban folyt. Az irodalom művelői is többnyire a császári udvarban tevékenykedő arisztokraták közül kerültek ki. A japán irodalomnak ez az első olyan korszaka, amelyből igen sok irodalmi mű maradt fenn, különböző műfajokban. A *Gendzsi regényét* (*Gendzsi*

monogatari, 源氏物語) itthon is sokan ismerik, ezen kívül más prózai elbeszélő művek, illetve irodalmi naplók is születtek, de talán a legjelentősebb, és társadalmilag is legfontosabb a líra volt, mégpedig a vakaköltészet. A vaka (和歌) a legrégebbi japán versfajta, amelynek több alfaja létezik, attól függően, milyen formájú. A legelterjedtebb forma a 31 szótagos, öt egységből álló tanka (短歌), vagyis rövid dal. A klasszikus költészetben a vaka szóval általában a tankát szokás megnevezni, mivel jóval több keletkezett belőlük, mint a többi versformájú költeményekből. Ezek a rövid dalok a Heian-kori arisztokraták általános műveltségének fontos részét képezték, elengedhetetlen volt, hogy ismerjék a jelentősebb költeményeket. Erre az elvárt műveltség mellett azért volt szükség, mert a mindennapi kommunikáció eszközei voltak. Úgy fejezték ki egymásnak érzéseiket, hogy egy-egy vakát költöttek, a másik fél pedig válaszolt rá. Így volt ez a szerelmi kapcsolatokban, de a rokonok, barátok, kollégák között, vagy például az udvarban a császár és alattvalói között is. A vakaköltészet legjobbnak ítélt alkotásait császári rendeletre összeállított tematikus antológiákba (csikuszen vakasú, 勅撰和歌集) gyűjtötték. A gyűjteményekben szereplő vakák egy része az említett, mindennapi levelezésekből származik, és ennek is köszönhető, hogy igen sok költőről tudunk, ráadásul valamennyiüktől gazdag versanyag maradt fenn.

Talán egyedülálló a világon, hogy ebben a korszakban számos költő is tevékenykedett a japán császári udvarban, nagy részük udvarhölgyként szolgált császárnék vagy császári hercegnők mellett. Mivel egyik jelentős feladatuknak számított úrnőjük tanítása, munkájuk fontos feltétele volt az, hogy műveltek legyenek, ennek részeként pedig a vakaköltészetet és a versköltés mikéntjét is ismerjék. Ez egyébként a szerelmi levelezés során is elengedhetetlen volt mind a férfiak, mind a nők számára.

A mindennapi kommunikáció során komponált vakákat gyakran levélben küldték el a címzettnek, de előfordult, hogy élőszóban, recitálva adták elő. Ha levélben küldtek egy verset, akkor is előfordult, hogy a címzett a levél kézbesítőjével, (általában a küldő szolgálója vagy kísérője) mintegy postafordultával visszaküldte válaszát, de ha a verseket váltó felek éppen együtt voltak, akkor is rögtön illet válaszolni. Olyan is előfordult, hogy valamilyen alkalomból felkértek egy költőt, hogy szerezzen ott helyben egy, az alkalomhoz illő költeményt. Ennek következtében fontos volt, hogy akár néhány perc alatt meg tudjanak komponálni egy vakát, ráadásul 31 szótagos kötött formában, mégpedig úgy, hogy minél több mindent és minél árnyaltabban fejezzenek ki. Ez a korabeli

udvarhölgy költőkre is vonatkozott, és nemcsak szerelmi levelezéseikben, hanem az udvari mindennapok során vagy ünnepek alkalmával is költöttek ilyen rögtönzött vakákat. Jelen írásunkban két XI. századi udvarhölgy egy-egy ilyen költeményét nézzük meg, kitérve arra, hogy bár igen rövid idő alatt születtek, kifejezetten jól sikerült versekről van szó, és arra is, hogy mennyi mindenben hoztak újat a vakaköltészetbe. Körüljárjuk továbbá, hogy, mik egy jó vaka kritériumai, milyen retorikai eszközökkel és kifejezésekkel dolgozik.

Kosikibu no Naisi vakája

Az egyik vaka Kosikibu no Naisi (小式部内侍) műve. Kosikibu no Naisi a X–XI. század fordulójának egyik legnagyobb költője, Izumi Sikibu (和泉式部) lánya, volt tehát kitől örökölnie költői tehetségét. Azt nem tudni, mikor született, de azt igen, hogy 1025-ben sajnos nagyon fiatalon, körülbelül 25 évesen meghalt gyermekági lázban. Addig azonban több olyan verset költött, amelyek császári rendeletre összeállított vakaantológiákba is bekerültek. Közülük talán a legismertebb a következő költemény.

*Sok-sok hegyen túl,
Megannyi mezőn menvén
oly hosszú az út.
Levele sem kelt még át
messzi Tengeri hídon.*

Hogy miről szól a vers, talán első olvasatra nehezen érthető, sok esetben a keletkezési körülmények ismerete szükséges a megértéshez. Nézzük meg tehát, mikor és hol költötte Kosikibu no Naisi ezt a művét.

A vaka bekerült az 1126–27-ben elkészült *Arany levelek gyűjteménye* (*Kin'jó vakasú*, 金葉和歌集) című császári rendeletre összeállított antológiába (Vegyes témájú dalok első kötete, 550.). Az ilyen gyűjteményekben a versek előtt áll egy prózai bevezető (kotobagaki, 詞書), amely a keletkezési körülményeket magyarázza. Jelen esetben ez így hangzik.

Amikor Izumi Sikibu Tango tartományban volt Jaszumaszával, a fővárosban költői versenyt rendeztek, és Kosikibu no Naisit is beválasztották a verselők közé. Szadajori ekkor a lakosztályához ment, és gúnyosan megkérdezte: – Na, hogy áll a verssel? Kül-

dött valakit Tangóba, hogy segítséget kérjen édesanyjától? Tán még nem érkezett haza a hírvívő? Milyen tanácstalan lehet most! – Majd amikor távozni készült, a lány megállította, és ezt a verset költötte.

Először is fontos tisztázni, hogy Izumi Sikibu, vagyis Kosikibu no Naisi anyja azért volt Tango (丹後) tartományban, mert férjét, Fudzsiwara no Jaszumaszt (藤原保昌) kormányzónak nevezték ki oda, és ő is vele utazott. Tango a Japán-tenger mellett lévő tartomány a mai Kiotó várostól északra. A költői verseny pedig egy kedvelt irodalmi esemény volt. Ilyenkor a résztvevőket és a verset két csoportra osztották, és az egyes fordulóknál két-két vers mérkőzött meg egymással, bírójuk pedig – aki egy elismert költő volt – eldöntötte, melyik vers a jobb, azaz az egyes fordulók két vakája közül melyik kerül ki győztesen. Az, hogy valakit kiválasztanak egy ilyen költői versenyen bemutatandó vakák komponálására, az illető költészetének elismerését jelentette, ez pedig azt mutatja, hogy Kosikibu no Naisi tehetségére ekkor már felfigyeltek. Szerepel még a történetben Fudzsiwara no Szadajori (藤原定頼), a kor egyik jelentős költője. Egyes források szerint szerelmi viszonya is volt Kosikibu no Naisival, de az biztos, hogy jó barátságban voltak. Ebben a jelenetben ez a Szadajori keresi fel Kosikibu no Naisit, és érdeklődik afelől, boldogul-e a verssel, amit a költői versenyre fog majd beadni. Erre válaszul költötte Kosikibu no Naisi a szóban forgó vakát, amelynek a lényege, hogy nem küldött követet anyjához, és levél sem érkezett tőle. Magával a verssel, és azzal, hogy egészen rövid idő alatt megkomponálta, egyúttal bizonyította, hogy nem Izumi Sikibu szerzi helyette a vakáit, hanem maga is tud verset komponálni. További érdekesség, hogy mivel Izumi Sikibu férjét, Fudzsiwara no Jaszumaszt feltehetően 1020-ban nevezték ki Tango kormányzójának, vagyis ekkor utaztak le, nagyjából tudjuk, hogy Kosikibu no Naisi körülbelül húsz éves lehetett ekkor, tehát igen fiatalon költötte ezt a frappáns vakáját.

De miért is jó és miben újszerű Kosikibu no Naisinak ez a költeménye? Először is három helynév található benne, amelyek Heiankjó és Tango tartomány között találhatóak, pontosabban a harmadik Tango tartományban. A vakaköltészetben vannak bizonyos földrajzi helyek, amelyekhez valamilyen meghatározott asszociáció kapcsolódik, ezeket dalpárnának (utamakura, 歌枕) nevezzük. A meghatározott asszociáció gyakran a hely sajátosságával vagy a nevének jelentésével áll összefüggésben. Az itt található három dalpárna az Óe-hegy (Óejama, おほえ山), amit Sok-sok

hegynek fordítottunk, az Iku-mező (Ikuno, いく野), vagyis Megannyi mező, illetve a Tengeri híd, Ama no hasidate (あまの橋立). Az első kettővel kapcsolatban tudni kell, hogy a japán nyelvben nagyon sok azonos alakú szó van, illetve az egyes hangsorokat különbözőképpen tagolva szintén több jelentése lehet például egy-egy sornak vagy félsornak. Az ilyen többértelmű kifejezések a klasszikus japán irodalom, főként a vakaköltészet legkedveltebb retorikai eszközei közé tartoznak. Említettük, hogy a vaka, vagyis a legnépszerűbb formája, a tanka mindössze 31 szótagos, de azzal, hogy egy-egy szó vagy hangsor egyszerre több dolgot is jelenthet, kitágulnak a lehetőségek, többet lehet kifejezni egy ilyen rövid verssel is. Kosikibu no Naisi vakájában az első két helynév közül az Óe-hegy magában foglalja a sok, az Iku-mező pedig a megannyi szót, ezzel érzékelteti az út hosszúságát és azt, hogy aligha juthat el egy hírnök Tangoba meg vissza, hogy elhozzon egy verset Kosikibu no Naisi anyjától. A három hely említése ugyanakkor egy utazás hatását kelti, vagyis a verset olvasva vagy hallva magunk elé képzelhetjük a hosszú utat Haiankjóból Tango tartományba. Ez egyébként nagyjából 120 kilométer, tehát valóban igen hosszú. Az Ama no hasidatét, amely egy tengeröblön végighúzódó keskeny földnyelv, általában Mennyei hídként szokás fordítani, de mivel egyes vakákkal kapcsolatos művek autentikus másolataiban több helyen tengeri hídnak írják, jelen versben is így fordítottuk. Ezen kívül a hegy, mező és tenger hármassága kifejezi az útba eső helyek változatosságát. Találunk a versben még egy többértelmű kifejezést, ez pedig a negyedik sorban lévő „*Levele sem kelt még át*”. Az eredeti szövegben a „*fumi mo mizu*” (ふみも見ず) kifejezés szerepel, amely egyaránt jelenti azt, hogy nem lépett rá valamire (踏みも見ず), jelen esetben a hírvivő a Tengeri hídra, illetve azt, hogy nem látta a levelet (文も見ず). Ez igen nehezen fordítható, ezért úgy próbáltuk meg némileg érzékeltetni, hogy a Tengeri hírhoz szemantikailag kapcsolódó átkel igével fejeztük ki, hogy nem érkezett levél Tango tartományból, Izumi Sikibutól.

Kosikibu no Naisi versének újszerűsége

Kosikibu no Naisi vakája tehát a többértelmű kifejezések sora és a Heiankjótól Tango tartományig tartó hosszú út érzékeltetése miatt tekinthető jól sikerült vakának. Igen ám, de ezen kívül két olyan pontja is van a versnek, amely az addigi vakákhoz képest újszerű. Az egyik az Óe-hegy jelentése. Amint említettük, Kosikibu no Naisi versében a sok szót foglalja magában, a fordításban is

Sok-sok hegyként szerepel. Korábban azonban ugyanez a hegy sok ág jelentésben szerepelt a vakákban, gyakran olyan szóval együtt, amely magában foglalja a fa jelentésű ki (木) szót. Például a *Régi és új dalok hat kötete* (*Kokin vaka rokudzsó*, 古今和歌六帖) című, X. század második felében szerkesztett antológiában szereplő következő versben.

*Még egy percre sem
láthatlak, hiányzol hát.
Ágas-bogas hegy
bánaterdején aki
átkel, megnyugodhat-e?
(Második kötet, 887.)*

Itt Ágas-bogas hegynek fordítottuk, hogy benne legyen az ág szó. A negyedik sorban amit bánaterdőnek fordítottunk, az a bánat jelentésű nageki (嘆き), amely magában foglalja a fa jelentésű ki szót, ezzel kapcsolódik jelentésében az Óe-hegyhez.

Kosikibu no Naisi versében azonban, amint korábban írtuk, a sok szót foglalja magában a hegy neve, ebben pedig az ő vakája az első, ahogyan az ő költeményében szerepel először együtt az Óe-hegy és az Iku-mező. Mindkét újítás tovább él a későbbi vakákban, ugyanis a XII. század óta több olyan vers született, amelyben az Óe-hegy neve a sok szót foglalja magában, valamint összekapcsolódik az Iku-mezővel. Erre példa Dzsakuren szerzetesnek (Dzsakuren hósi, 寂蓮法師) az 1202–03-ban meghirdetett Ezeröttszáz fordulós dalversenyen (*Szengohjakuban utaavasze*, 千五百番歌合) komponált vakája (Őszi dalok 4., 1629. vers).

*Mindannyiunkban
megannyi kedves emlék,
Sok-sok hegyen túl
ősszel Illanók rétje
felé ha elmerengünk.*

Az Iku-mező neve azonos alakú a megy igével, ez a jelentés Kosikibu no Naisi versében is megtalálható, itt azonban csak ez a jelentése szerepel, illetve a negyedik sor egyszerre jelenti azt, hogy az ősz elmúlik, elillan, illetve azt, hogy „ősszel Iku-mező”. A XII. századtól népszerű költői eszköz volt a honkadori (本歌取り), azaz korábbi vakák idézése. Az Óe-hegyet és az Iku-mezőt együtt megjelenítő költemények Kosikibu no Naisi versét idézik.

Az Ama no hasidatét, azaz a Tengeri vagy Mennyei hidat megéneklő vakákra is hatott Kosikibu no Naisi verse, ennek egyik bizonyítéka a XII–XIII. század fordulójának legjelentősebb vakaköltője, Fudzsiwara no Teika (藤原定家) alábbi költeménye.

*Levél sem kelt át...
Megannyi mezőn túlra
szálló vadludak!
Mondjátok: ködlő habok
közti fenyőként várom!*

Teika vakája egy buddhista templom elhúzható falát (sódzsi, 障子) díszítő, híres helyeket ábrázoló festményhez készült 1207-ben. A vers első sora egy az egyben Kosikibu no Naisi versének negyedik sorát idézi, és egy olyan valakinek üzen a vadludak által, aki az Iku-mezőn túl, Ama no hasidaténél, tehát Tango tartományban van. Egyik különlegessége, hogy – noha egy Ama no hasidatét ábrázoló képhez készült – maga a helynév nem szerepel a vakában, hanem az első sorral, azaz Kosikibu no Naisi versének idézésén keresztül utal rá. Mivel ez egy szerepvers, fiktív a helyzet, tehát nem tudhatjuk, ki az az illető, akinek üzen, és milyen kapcsolatban áll a lírai énnel.

A fiatal költő vakájának kiválóságát tehát az is mutatja, hogy a későbbi költészetre nagy hatást gyakorolt, gazdagítva ezzel a vakairodalom kifejezéstárát.

Természetesen már az is elismerésnek számított, ha egy verset beválasztottak egy császári antológiába. Kosikibu no Naisira szépsége mellett, *Sok-sok hegyen túl...* kezdetű versének köszönhetően az utókor tehetséges költőnként emlékezik, láthattuk, hogy többen is idézték őt. Az előbbi vers költője, Fudzsiwara no Teika a XII–XIII. század fordulójának legnagyobb hatású verskritikusa, aki több – az ő ízlése szerint kiváló – vakákat tartalmazó antológiát állított össze. Ezek közül is a leghíresebb a *Száz költő egy-egy verse* (*Hjakunin issu*, 百人一首), amelyben a VII. századtól a XIII. századig, tehát a vakaköltészet kezdetétől saját koráig tartó időszakból választott ki száz költeményt. Ezen száz vers között is szerepel Kosikibu no Naisi *Sok-sok hegyen túl...* kezdetű vakája.

Anekdota Kosikibu no Naisi vakájával kapcsolatban

Ezt a verset azonban nemcsak idézték és kiváló vakákból összeállított antológiákba választották be, hanem a hozzá tartozó történettel együtt igen hamar elterjedt. Mivel egy lakosztályban

általában több udvarhölgy is lakott függönnyel vagy paravánnal különválasztott helyiségekben, valószínűleg Kosikibu no Naisi udvarhölgytársai is fültnúí voltak a Szadajorival való párbeszédnek. A XII. századi költő, Minamoto no Tosijori (源俊頼) poétikai munkájában, az 1113 körül elkészült *Tosijori poétikájában* (*Tosijori zuinó*, 俊頼髓脳) már szerepel a történet, mégpedig annak példájaként, hogy bár Tosijori óva int attól, hogy siessen valaki egy vaka megkomponálásával, rövid idő alatt is lehet jó verset költeni. Itt ugyancsak szerepel Kosikibu no Naisi verse és annak keletkezési körülményei, melynek leírása nagyjából megegyezik az *Arany levelek gyűjteményében* szereplő prózai bevezető tartalmával, néhány részletben azonban eltér attól, ahogyan a vers második sora sem ugyanaz, mint a császári antológia idézett változatában.

A dal nyolc lehetséges baja között ott találjuk a megbánás baját. Ez azt jelenti, hogy valaki gyorsan megkomponál egy költeményt, másoknak is elmeséli, sőt írásban is elküldi valakinek, de később eszébe jut valami jobb kifejezés vagy tartalom, és megbánja, hogy nem abból építette fel versét. Éppen ezért nem szabad sietni egy költemény megkomponálásával. Sosem számított erénynek, ha valaki gyorsan készül el egy verssel. Curajuki például egy vakát tíz vagy húsz nap alatt költött. Ugyanakkor a komponálás függ a helyzettől és a körülményektől is.

Sok-sok hegyen túl,
Megannyi vidéken át
oly hosszú az út.
Levele sem kelt még át
messzi Tengeri hídon.

Ez Kosikibu no Naisi verse. Kosikibu no Naisi Izumi Sikibu lánya. Az eset úgy történt, hogy amikor anyja, Sikibu, aki Jaszumasza felesége volt, leutazott Tango tartományba, a fővárosban dalversenyt szerveztek, és Kosikibu no Naisit is beválasztották a verselők közé. Amikor éppen a költeményen gondolkozott, meglátogatta őt a negyedik kerületi középtanácsos, Szadajori, aki a negyedik kerületi nagytanácsos, Kintó fia. Ez a férfi gúnyosan így szólt Kosikibu no Naisihoz:

– Visszatért már a hírvivő, akit Tangóba küldött? Milyen tanácstalan lehet most! Hadd kárörvendjek egy kicsit! – majd távozni készült, mire a hölgy félig előjött a bambuszfüggöny mögül, megragadta a férfi ruhájának szélét, és elmondta ezt a verset.

„Hogy is történhetett meg ez?” – képedt el Szadajori. Ott maradt, és egy darabig gondolkozott a válaszversen, ám semmi sem jutott eszébe, kirántotta hát ruhája szélét a hölgy kezéből, és elmenekült. Ezek ismeretében elmondhatjuk, az is lehet lenyűgöző, ha valaki hirtelen ötlettől vezérelve szerez egy verset.

Az egyik eltérés, hogy világossá teszi, Kosikibu no Naisi Izumi Sikibu lánya, ahogyan azt is, hogy Szadajori Kintó fia. Fudzsvira no Kintó (藤原公任) a X–XI. század fordulójának egyik legnagyobb költője, azzal tehát, hogy megemlíti, hangsúlyozza, mennyire jelentős költőcsalád sarja Szadajori, akit azonban ebben a jelenetben Kosikibu no Naisi mintegy legyőzött ezzel a frappáns verssel, amire ráadásul Szadajori nem is tudott válaszolni. Nem szerepel a császári antológiában, hogy a lány megragadja Szadajori ruhájának szélét, és úgy tartja vissza, amíg elmondja versét. Aztán a történet végén azt olvashatjuk, hogy Szadajori gondolkozott ugyan válaszversen, de nem tudott ilyen jó vakával felelni, ezért inkább elmenekült, azaz ő került szégyenteljes helyzetbe, ha úgy tetszik, vesztesen távozott. Ezzel a történettel Tosijori ugyancsak alátámasztja, milyen élesen vágott Kosikibu no Naisi esze, és mennyire kiváló költő volt. Ez a történet ebben a formában más XII. század utáni poétikai művekbe, illetve tanmesegyűjteményekbe (szecucasú, 說話集) is bekerült.

Szugavara no Takaszue lányának egy vakája
a Szarasina naplóból

A másik rögtönzött vaka, amit bemutatunk, a XI. században élt Szugavara no Takaszue lányának (Szugavara no Takaszue no muszume, 菅原孝標女) egy verse. Azért említjük a szerzőt Szugavara no Takaszue lányaként, mert akkoriban az arisztokrata nők neve, néhány kivételtől eltekintve nem szerepelt a feljegyzésekben, legfeljebb az udvarhölgy nevük maradt fenn. Izumi Sikibu és Kosikibu no Naisi neve is udvarhölgy név, Takaszue lányának pedig még ez a neve sem maradt fenn. Takaszue lánya önéletírásáról, a *Szarasina naplóról* (*Szarasina nikki*, 更級日記) híres, melyben egész életére visszatekint, de a mű egyben a *Gendzsi regénye* befogadásának egyik jelentős korai dokumentuma is.

Bár a *Szarasina napló*ban Takaszue lányának vakái és versváltásai is szerepelnek, nem tartozik a jelentős költők közé. Néhány verse mégis bekerült XIII. század utáni császári vakaantológiákba, és elmondható, hogy stílusával megelőzte korát. Leghíresebb vakáját mutatjuk be.

*Halványzöld fátyol.
Virágok a párában
eggyé olvadnak,
köd homályában kel fel
tavaszi éjjel a hold.*

Kosikibu no Naisi versével ellentétben ez talán könnyebben érthető: egy tavaszi éjjeli tájat ír le. Nézzük meg azonban, milyen körülmények között költötte ezt a vakát Takaszue lánya.

Valószínűleg kiválasztották azokat az udvarhölgyeket, akik az udvari nemesekkel és hivatalnokokkal társalognak, így hát még csak arról sem kellett tudniuk, hogy egy ilyen tapasztalatlan, ott-honülő teremtés jelen van-e vagy sem. A tizedik hónap egyik koromsötét éjjelén azonban, amikor szép hangú szerzetesek szünet nélkül zümmögtek a szútrákat, egyik társnőmmel kiültünk a közeli ajtóhoz, onnan hallgattuk és beszélgettünk, amikor megjelent előttünk egy férfi.

[...]

– Igen gyöngyörű, magával ragadó esténk van. Milyen szemérmetlenül vakító lenne, ha fényesen ragyogna a hold, nem igaz? – mondta, majd a tavaszról és az ősziről kezdett beszélni:

[...]

– Melyik évszak kedves szívüknek?

Társnőmet az őszi esték nyűgözték le, én pedig úgy gondoltam: csak nem fogom ugyanazt mondani, mint ő, tehát így szóltam:

*Halványzöld fátyol.
Virágok a párában
eggyé olvadnak,
köd homályában kel fel
tavaszi éjjel a hold.*

A férfi újra és újra elismételte válaszomat, majd így szólt:

– Szóval azt mondja, nem szereti az őszi estéket – majd ő is egy verssel válaszolt:

*Ma estétől, lám,
életem amíg kitart,
rád emlékezőn
tavaszi éj szépségét
most hát szívembe zárom.*

Társnóm pedig, akinek szívét az ősz dobogtatta meg, így szólt:

*Látom, mindenki
szívét a tavaszi táj
kápráztatja el.
Hát már csak én csodálom
őszéji hold világát?*

A férfi nagy érdeklődéssel hallgatta véleményünket, ő maga pedig, úgy tűnt, sehogyan sem tud dönten.

Az író nő udvari szolgálata idején, harmincöt éves korában egy tél eleji esős estén udvarhölgy társával hallgatta egy buddhista szertartás szútraolvasását, amikor lakosztályuk előtt megjelent egy különösen művelt és kifinomult ízlésű férfi. A későbbi kommentárokból tudjuk, hogy Minamoto no Szukemicsiről (源資通) van szó, aki költőként is ismert. Ő a tavasz és az ősz, majd a tél szépségéről beszélt, utána pedig megkérdezte a két hölgyet, nekik melyik évszak tetszik leginkább. A tavasz és az ősz szembeállítása, az eszmefuttatás arról, hogy melyik a szebb vagy megindítóbb, már a VII. század óta hagyomány volt a japán arisztokrácia köreiből, ez a jelenet is ennek egyik példája. Takaszue lánya udvarhölgy társának az ősz tetszett, az író nő ezért azt mondta, neki a tavasz a legkedvesebb évszak. Ezt pedig a fenti *Halványzöld fátyol...* kezdetű vakával fejezte ki. Kosikibu no Naisihez hasonlóan ő is rögtön válaszolt egy verssel Szukemicsi kérdésére, ugyancsak szóban, mégpedig igen választékosan, finoman megjelenítve a tavaszi éjjel szépségét.

Az első sor, *Halványzöld fátyol*, kissé nehezen értelmezhető, a kutatók között is megoszlanak a vélemények arról, mit fejez ki, de feltehetően a korabeli, mesterséges fénytől mentes, holddal megvilágított párás égbolt színét jelöli. Japánban tavasszal ködszerű pára tölti be a levegőt, a távolabbi hegyeket például nagyon halványan látni ilyenkor. Ez állítólag éjszaka a hold fényében halványzöldesnek látszott, ha nem volt más fényforrás. A virágok ebben a vakában a japán tavasz legjellegzetesebb virágait, a cseresznye-virágokat jelölik. Ezek halványrózsaszínek, a versben pedig úgy festi le őket Takaszue lánya, hogy összeolvadnak a fehér párával. Ezen kívül megjelenik a hold, ami ettől a párából homályosan világít.

A napló beszámol arról, hogy Szukemicsi újra és újra elismertelte az író nő versét. Ezt feltehetően azért tette, mert lenyűgözte, hogy Takaszue lánya ilyen gyorsan, és ilyen szépen meg tudta

fogalmazni egy vakában, miért a tavaszi éjjelek tetszenek neki leginkább. Ez esetben is arról lehet tehát szó, hogy Szukemicsi nagyra értékelte beszélgetőpartnerre rögtönzött vakáját. Az előbbi történetben szereplő Szadajorival ellentétben Szukemicsi vakával válaszol Takaszue lányának. Ez a vers azonban nem a szokványos válaszvers, mert azokban általában a válaszadó közvetlenül arra reflektál valamilyen formában, ami a kapott költeményben szerepel, annak gondolatát viszi tovább vagy cáfolja meg. Szukemicsi válasza ezzel szemben inkább csak nyugtázza, hogy Takaszue lánya számára a tavasz a legszebb, és elmondja, hogy ezentúl ő is különös figyelmet fordít a tavaszi éjjelek szépségére. Utána szerepel a másik udvarhölgy verse is, melyben arról panaszkodik, hogy mindenkinek a tavasz tetszik, csak ő gyönyörködik az őszi holdban. A történet vége pedig az lesz, hogy Szukemicsi elmeséli egy személyes élményét, aminek hatására a téli éjszakákat tartotta a legszebbnek, majd elmondja, hogy mostantól fogva ezt a tél eleji esős estét is ugyanolyan szépnek fogja tekinteni. Itt tehát a szépség megítélésében a személyes érintettségnek is nagy szerepe volt, ami a Heian-korban igen szokatlan, ugyanis ahogyan a vakaköltészet motívumrendszere és kifejezései esetében, úgy a szépség megítélésében is a korábban megszilárdult alapelvek voltak mérvadóak. Ez azt jelentette, hogy azt tartották szépnek, amit a közízlés megkövetelt, tehát a közöség által szépnek vagy érdekesnek tekintett tájakat, illetve motívumokat vették alapul, és az számított jó versnek, ami ezeket foglalta magában, mégpedig úgy, ahogy azt a költői hagyomány megkívánta. A személyes vélemény tehát kevésbé számított. A XI. század azonban éppen az a korszak volt, amikor egyre több kísérlet történt a vakaköltészet motívumrendszerének megújítására, az új szépség felfedezésének részeként pedig valamivel nagyobb tér jutott az ilyen jellegű személyes meglátásoknak és az újszerű kifejezéseknek, ahogyan Kosikibu no Naisi vakájában is láthattuk.

A Takaszue lányának vakájában megénekelt homályos hold már néhány korábbi versben is megjelent, például a IX–X. századi Óe no Csiszato (大江千里) költeményében.

*Fényesen sem süit,
felhők mögé sem bújik:
tavaszi éjjel
homályos holdvilága
semmihez sem fogható!*
(Csiszato-kötet, 72.)

Csiszato a homályos tavaszi hold szépségét dicséri. A X–XI. század fordulóján élt Fudzsiwara no Takató (藤原高遠) alábbi vakájában már virágokkal, feltehetően szintén cseresznyevirágokkal együtt szerepel, viszont nem tartja különösen érdekesnek a homályos holdat, és inkább szembeállítja a virágok szépségével.

*Ha virágokat
látnék, a virrasztásra
időt szakítok,
de csak a tavaszi éj
holdja kél ködhomályban.
(A Dazaifu másodrangú vezetője,
Takató kötete, 102.)*

Takaszie lánya ezzel ellentétben összekapcsolja a két képet, a cseresznyevirágokat – melyek ráadásul egygyé olvadnak a tavaszi párával – és a homályos holdat, melyet szintén szépnek ítél. Ezzel a komplex képpel jelenít meg új, addig a vakaköltészetben nem szereplő tájat. Bár sokáig nem figyeltek fel rá, és olyan verset sem találni, ami egyértelműen ezt a vakát idézi, beválasztották a nyolcadik császári vakaantológiába, az *Új „Régi és új dalok gyűjteményé”*-be (*Sinkokin vakasú*, 新古今和歌集). Ez az antológia a nevében is szereplő *Régi és új dalok gyűjteményéhez* (*Kokin vakasú*, 古今和歌集) nyúl vissza. A *Régi és új dalok gyűjteménye* az első császári vakaantológia, melynek első változata 905-ben készült el. Az *Új „Régi és új dalok gyűjteménye”* pedig háromszáz évvel később, 1205-ben. Az ebben szereplő vakák legfőbb jellemzője, hogy az első császári antológia korának kifejezéseit alkalmazva énekelnek meg új érzéseket, jelenítenek meg újfajta szépséget. Ebbe beleillett Takaszie lánya saját korában még talán túlságosan is újszerűnek ható *Halványzöld fátyol...* kezdetű vakája, amely egyébként az előbb idézett Óe no Csiszato-vers után szerepel a császári antológiában, tehát két homályos holdat megéneklő vaka került egymás mellé. Ez azt jelenti, hogy a XII–XIII. század fordulóján már kedvelt volt a költészetben ez a motívum.

Az *Új „Régi és új dalok gyűjteményé”*-t hat költő szerkesztette, köztük az előbb említett Fudzsiwara no Teika. Az antológiának fennmaradtak olyan másolatai, melyekben a versek mellett feltüntették azoknak a szerkesztőknek a nevét, akik az adott vakát beválasztásra javasolták. Takaszie lányának vakája mellett Teika és Fudzsiwara no Ietaka (藤原家隆) nevét találjuk, ebből pedig feltételezhetjük, hogy Teika is nagyra értékelte. Bár a *Száz költő egy-*

egy versébe nem választotta be Takaszue lányát, egy másik kiváló vakákból válogatott antológiájába, a *Teika válogatása nyolc császári antológiából* (*Teika hacsidaisó*, 定家八代抄) című munkájába beemelte, azaz a XII–XIII. század fordulójának legnagyobb kritikususa szerint Takaszue lányának is ott a helye a jelentős XI. századi vakaköltők sorában.

A jelen írásban bemutatott két vaka és a hozzájuk tartozó háttértörténetek, illetve azok utóélete talán jól példázza, mennyire élénk és pezsgő szellemi élet folyt a Heian-kori japán arisztokrácia köreiben, ahol több udvarhölgy is olyan maradandó lírai műveket alkotott, melyek kivívták a kortárs és a későbbi korok kritikusainak elismerését, valamint gazdagították a japán irodalmat.

*Oly gyászos szomorún szemlélem nemzedékem!
Jövője oly üres, reménytelen sötét.
Tudás és kétkedés terhét viselve, tétlen
Öregszik meg, leélve életét.
Egymással osztozunk – gazdaggá tett az Isten –
Apák hibáin és későn megjött eszén.
Az életünk nyomaszt, mint út, ha célja nincsen,
Lakoma – mások ünnepén.*

SOPRONI ANDRÁS

Mihail Jurjevics Lermontov versei elé

Amikor 2021-ben lezártam Puskin verseskötetem anyagát – a könyv 2022 végén jelent meg *Szabadság árva magvetője* címen az Európa Könyvkiadónál –, jó darabig nem foglalkoztatott a versfordítás, akadt bőven más munkám. De már december táján suttogni kezdett az ördög a bal fülemben, hogy nem szabad abba hagyni, és csak az volt a kérdés, ki lesz a következő. A válasz kézenfekvő volt: Lermontov.

Vannak a művészet, a zene, az irodalom történetének olyan óriás ikerpárjai, akiknek nevét gyakran mondják ki együtt, de mindig ugyanabban a sorrendben, ami egyúttal afféle rejtett rangsorolás is. Ilyen páros például Petőfi és Arany, Goethe és Schiller, Bartók és Kodály. Az orosz irodalom ilyen párosa Puskin és Lermontov. Puskin az orosz ember számára a *наше всё* – *a mi mindenünk*. Lermontov pályája – bár, különösen élete utolsó éveiben kimagasló remekeket is alkotott – kevésbé egyenletes, mint Puskiné. Fordítói tapasztalataim alapján is osztom Pjotr Vajl és Alekszandr Genyisz kitűnő, a beporosodott irodalomtudományi hagyományt tiszteletlenül felforgató könyvének téziseit, mely szerint Lermontov, akinek lelki alkatától, gondolkodásmódjától mi sem állt távolabb, mint a harmónia, megörökölte és hibátlanul megtanulta a harmonikus versírás fogásait, a dallamos ritmust (amire az orosz nyelv különösen alkalmas) és a zengzetes ríme-

ket. Ugyanakkor idő előtt beléköltözött az elkövetkező évtizedek és századok új világának, emberének tépett, kaotikus tudata, és ez a tudat már legkorábbi éveitől kezdve konfliktusba került az engedelmesen átvett versírói harmóniával.

Lermontov számtalan hibátlan „ahogy kell” stílusú verset írt, amelyekben azonban sok a manír, a sablon. Ez nem gondolati sablonosságot jelent, ellenkezőleg, Lermontovot nagyon is új érzések-gondolatok foglalkoztatják, ami azonban konfliktusba kerül a forma szűkösségével. „Puskinnál a gondolat vers volt, a vers pedig gondolat – írják a szerzők. – Lermontovnál merőben más a helyzet: legjobb verseiben szakadatlan küzdelem folyik a gondolat és a vers között. A gondolat győzelmének köszönhetőek az olyan lermontovi remekművek, mint a *Töprengések*, *Hazám*, *Valerik*, *Három pálma*.” (A felsoroltak közül az utóbbi olvasható az itteni válogatásban.)

Költői pályafutásának lényege, hogy szembeszáll a „helyes” versírás szabályaival, és küzdelme eredményeként eljut egy páratlan egyszerűséghez, de ami még messzebb mutat: a prózához, s e műnemben talán még jelentősebb alkotónak is mutatkozik, mint a lírában.

MIHAIL JURJEVICS LERMONTOV

***hoz

Én nem hajtok fejet előtted;
Szép szód nem fog a lelkemen,
És szemrehányásod se győzhet.
Tudd meg ki vagy: egy idegen.

Tudod: kockára sose tettem
A szabadságom semmiért.
Így is hány évet vesztegettem
Az ajkadért, a szemedért.

Soká láttam tebenned vágyott
S teljesülő reményemet,
És gyűlöltem a nagyvilágot,
Csakhogy jobban szeresselek.

Lehet, hogy azt a sok-sok órát,
Mi telt előtted térdemen,
Az ihlettől raboltam, mondd hát:
Cserébe mit adál nekem?

Ha terve az az Ég Urának,
S erővel tölt el, támogat,
Csodát adhatnék a világnak –
S az halhatatlanságot ad.

Miért ígérted színlelésből
A koszorút, hogy pótolod?
Miért voltál az elejétől
Más, mint lettél azóta, mondd?

Te ismered a büszkeségem.
Légy más szerelme, asszonya;
Ha bármi lesz e földi létben –
Belőlem nem lesz rab soha.

Eltűnök innen, messze, meglásd,
Várnak hegyek, a déli ég,
De jobban ismerjük mi egymást,
Semhogy egymást felejtenénk.

Kikezdek eztán fűvel-fával,
Gyönyört keresve, ezrivel,
Nevetek majd a fél világgal,
De már nem sírok senkivel.

Hűtlen leszek, hogy ne szeressek
Senkit, ahogy szerettelek.
Nót eztán hogy becsülhetek meg?
Hisz angyal csalt meg engemet!

Kívántam hősök száz csatáját,
Kész voltam halni kínpadon,
Remélve, hogy kezed, a drágát –
Én örült! – megszoríthatom!

Elárultál, holott tenéked
Adtam egészen lelkemet.
Tudtad vajon, mit ér e lélek?
Tudtad! Én nem ismertelek.

1832

A költő halála¹

Felség, könnyörgök, bosszút, bosszút!
 Elődbe térdelek:
 Igazságot! Büntesd a gyilkost,
 Hirdesse késő századok előtt
 Ítéleted igaz mércéd hatalmát,
 S okuljanak példáján a gazok.²

Költőnk halott! Becsület foglya,
 S megölte aljas szóbeszéd,
 Mellében ólom, s bosszú szomja.
 Lehorgasztá dicső fejét.
 A lobbanó poéta jellem
 Nem tűrt sértést, gyalázatot
 Kiszállt a mocskos szellem ellen,
 Maga, mint mindig – s ím, halott!
 Megölték!... Hát miért a könnyek?
 A senkik rossz dicsérete?
 Motyogása mentegetőknék?
 Hisz írva volt a végzete!
 Előbb ti, épp ti hajszolátok
 Szabad és bátor szellemét.
 Mulatságból ti szítottátok
 A botrány lappangó tűzét.
 Viduljatok hát... Nem viselte
 A lelke el a kínokat:
 Kihúnyt a fáklyalángú elme,
 Elhervadt a babérfonat.

Hidegvérrel küldé halálba
 Gőgös, kegyetlen gyilkosa,
 Üres szíve nem szaporázta,
 Nem rezdült keze, pisztolya.
 De hát csoda?... távol honából

1 A vers válasz Puskin halálára, akit nem utolsó sorban az udvari intrikák légköre halálos párbajra kényszerített a francia származású nemzetközi kalandor Georges-Charles de Heeckeren d'Anthès ellen.

2 A mottó idézet Jean de Rotrou (1609—1650) *Venceslas* című drámájából.

Vagyont halászni, s címeket
 Lézengő rajjal érkezett
 Hozzánk, a sors akaratából.
 Idegen volt, és megvetett
 Mindent: szokásaink, beszédünk;
 Dehogy kímélte büszkeségünk,
 Hisz fel se fogta, hogy ki nekünk,
 Akire ő kezét emelt!

Költőnk halott, sírba hanyatlott,
 Akár csodás teremtménye, a dalnok,³
 – Kedves fiú, bár nincs neve –
 Kit féltékeny szíve halálba hajszolt,
 S kivel könyörtelen kéz végzett, mint vele.

A békés örömök, sok nyíltszívű barátja
 Közül mért lépett az irigy, romlott világba,
 Hol szenvedélyes és szabad szív elveszett?
 Miért nyújtott kezét hazug rágalmazóknak,
 Miért hitt a hamis, hízelgő, cifra szóknak,
 Bár rég erénye volt az emberismeret?

S azok koszorúját leszaggaták, s helyette
 Babérral átfont töviskoronát
 Adtak reá, mely felsebezte
 Tündöklő költő-homlokát.
 A végső perceit suttogó rágalommal
 Mérgezte ostobák alattom serege.
 Meghalt, szíve oltatlan bosszúszomjjal,
 S megcsalt remény fájdalmával tele.
 Elnémultak a bűvös hangok,
 Nem halljuk többet énekét:
 A föld alatt nyugszik a dalnok,
 Az ajkain örök pecsét.

És ti, ti, hírhedett atyáknak
 Romlott erkölcsű és kevély utódai,
 Kiknek a lábai alatt megtipratának
 Sorsverte törzsökök balvégű roncsai,

³ csodás teremtménye, a dalnok – Puskin Jevgenyij *Anyegin* című verses regényének szereplője, a szelíd költő, Lenszkij.

Ti, trón körül mohón tolongó udvaroncok,
Szabadság, Géniusz, és Dics hóhérai,
Kiket a törvény szárnyai megóvnak,
S a bűnötök bíró nem mondja ki,
Megértetek, gazok, az Úr ítéletére,
Mert jó, s ítélni fog;
Nem hat reá arany zenéje,
Se gondolat, se tett előtte nem titok,
Akkor a rágalom hiába, mert e fegyver
Tinéktek többé nem segít,
Nem moshatjátok le fekete véretekkel
A költő szent vércseppjeit.

1837

Palesztinai pálma ága⁴

Palesztinai pálma ága,
 Mondd, merre van hazád?
 Merre a dombok, völgyek tája,
 Mit ékesít a fád?

A Jordán tiszta vize mellett
 Simogatott keleti nap?
 Libánus szent hegyén kerengett
 A szél, az tépte lombodat?

Vajh, hívek halk imái szálltak,
 Vagy szóltak ősök éneki,
 Midőn fonták e pálmaágot
 Szolim szegény bús gyermeki⁵?

És él-e még a büszke pálma,
 Enyhítve tűző nap hevét,
 A puszta vándorára várva,
 Lengetve széles levelét?

Vagy sorvasztá válás keserve,
 Mint téged, s vette életét,
 S a föld pora mohón belepte
 Elsárgult, fonnyadt levelét?

Ó, mondd, istenfélő kezekkel
 Ki volt, ki tájunkra hozott?
 Sokat szomorkodott feletted?
 Viselsz-e égő könny-nyomot?

Ki volt? Istennek katonája,
 Ki, gáncstalan, e földre jött?
 Ki – mint te – mindig tisztán álla

4 A vers ihletője egy pálmaág, amelyet a költő barátja, A. N. Muravjov hozott jeruzsálemi zarándoklatáról. Pálma- és fűzfaágból, valamint más növényekből font rituális csokorról (luláv) van szó.

5 Szolim szegény bús gyermeki – a zsidók.

Isten s ember színe előtt?
Titkos tekintettől vigyázva,
Arany ikonra vetve fényt,
Állsz, Jeruzsálem pálmaága
A szent ereklye őreként.

Derült homály, a mécs sugára,
Tartóban szent ikon, kereszt...
Malaszt, vigasz kiáradása
Körötted és fejed felett.

1837

Töprengések

Oly gyászos szomorún szemlélem nemzedékem!
 Jövője oly üres, reménytelen sötét.
 Tudás és kétkedés terhét viselve, tétlen
 Öregszik meg, leélve életét.
 Egymással osztozunk – gazdaggá tett az Isten –
 Apák hibáin és későn megjött eszén.
 Az életünk nyomaszt, mint út, ha célja nincsen,
 Lakoma – mások ünnepén.

A jó és rossz iránt gyalázatos közönnyel,
 Már pályánk kezdetén harc nélkül lankadunk;
 Veszély, ha fenyeget, gyávák félelme tölt el,
 S a hatalom előtt rossz rabszolgák vagyunk.
 Csökkent gyümölcs ilyen, mely túl korán megérett,
 S nem örvendezteti az ínyet, sem szemet,
 Ott függ a sok virág között, és rágja féreg,
 Virítanak azok – ez máris hullni kezd.

A meddő tudomány kiszárítja agyunkat.
 A gúnyolt szenvedély hitetlenül lapít,
 Szerettink s híveink elől rejtjük magunkat,
 Reményeinket, szívünk hangjait.
 Éppen csak illetéknél kelyhét a gyönyöröknek,
 Ifjú erőnk ez sem óvta meg;
 Mindenből, mi öröm, féltében a csömörnek,
 Kivontuk mind a legjobb ízeket.

Költői álom és művészet alkotása
 Egyik se lelkesít, hatásuk semmi, nincs;
 Keblünkben zár alatt az érzelmek parázsa –
 Elásva fukarul a hasznavesztett kincs.
 Szeretünk s gyűlölünk, ahogy véletlen adja.
 Áldozatot soha nem hoznánk semmiért.
 Titokzatos hideg, mi lelkünket uralja,
 Míg ereinkben forr a vér.

Unjuk az őseink dús léhasága ízét,
 Tisztos és gyermetes züllött játékkukat,

Sietve sír felé – se boldogság, se hírnév –
Gúnyoljuk a megtett utat.
Komor és egyhamar feledhető tömegben
Rajunk a föld felett, nyomot se hagyva jár,
Utánunk nem marad termékeny eszme egy sem
Se tett, mely folytatásra vár.
Bíró- s polgárszigor fúti utódunk hangját,
Ki hamvainkra ró egy gúnyos versikét,
A megcsalattatott fiú így perli apját,
Ki elherdálta életét.

1838

A költő

Fénylő arany veret díszíti törömet;
 Pengéje éles, nincs hibája;
 Titkos recept szerint edzették mesterek,
 Harcos kelet az őshazája.

Szolgált hegyek között lovast sok éven át,
 És nem számított semmi bérre;
 Hány mellkason hagyá ott rettentő nyomát,
 Hány láncinget tűzött hegyére!

Cselédként osztozott a mulatságokon,
 Pengve felelt sértő beszédre.
 A vésett cicoma nem illett akkoron
 Réá, s lett volna szégyenére.

A Tyerek partjain egy vakmerő kozák
 Egy hült tetemről zsákmányolta,
 Örmény kereskedő polcán sok éven át
 Hevert feledve, félredobva.

A hőse oldalán társ volt a harcokon,
 Ma tokja sincs, hogy védje élit.
 Arany csecsebecse: falon függ csillogón,
 Nem rettegik és nem dicsérik.

És senkinek keze fénylő, hűvös vasát
 Nem tisztogatja, símogatja,
 És virradat előtt buzgón a szent imát
 Ma senki nem betűzi rajta⁶.

Ó, költő, elpuhult korunkban, ne tagadd,
 Rendeltetésed veszni hagyva,
 Aranyra váltod át bűvös hatalmat,
 Hogy a világ figyel szavadra.

⁶ És virradat előtt buzgón a szent imát / Ma senki nem betűzi rajta. – A törre vésett Korán-szöveg.

Egykor, zengő szavad a harcost lelkesen
Tüzelt, buzdította harcra,
Kellett a népnek, mint pohár az ünnepen,
Miként tömjén az áhítatra.

Az Úrnak lelkeként szállt versed a tömeg
Fölött, nemes eszméid zengve,
És zúgott, mint harang, hirdetve ünnepet
Vagy végveszélyt a nemzetedre.

Ma büszke, egyszerű nyelved unottra vált,
Figyelmünk csak a talmi kelti;
Agg szépasszony gyanánt, ez aggott, rút világ
A ráncait festékekkel rejti.

Kigúnyolt próféta, ha hallod egy napon
A bosszúóra közeledtét,
Arany hüvelyiből kirántod-é vajon
Lenézett, rozsdamarta pengéd?

1838

A három pálma

Keleti legenda

Arab sivatag homokárja fölött
Három sudaras dali pálmafa nőtt.
Közöttük a puszta sivó talajából
Hűvös patakocska fakad s tovatáncol.
Nem árt neki fák üde sátra alatt
Forró sivatag pora, hévtűzű nap.

És teltek az évtizedek suhanón,
De távoli föld fia vándoruton
Nem hajtja, a lombok alá odaérve,
Tikkadt ajakát a patak nedűjére.
S már látni: kiszárad a napsugarak
Tűzétől a lomb meg a fürge patak.

S felzúdul a három, hogy hallja az Ég:
„Itt sorvadozunk, nem ezért születénk,
Mit ér ez az élet a vad sivatagban,
Perzselve a hőben, inogva viharban?
Hogy lát szeme, senki nekünk nem örül.
Ó, Ég Ura, légy kegyes és könyörülj!”

Így szóltak a fák – s hol az ég ragyog, ott
Oszlopban aranyszínű por kavarog.
Napszitta csapat közeleg, nagy a lárma,
És szőnyeg alatt lekötözve a málha,
És ringva, akár a hajókaraván,
Egyik teve lépked a másik után.

Némely ügető teve púpjai közt
Mintás úti sátor inog, zötyörög.
Egy barna kar nyitja a függönye rését,
És látni tüzes szemek éjféketéjét.
Holló paripán ül egy izmos arab,
Sarkalja serényen a fürge lovat.

Felszökken a ménje, dobálja magát,
Mint párdúc, a nyíl, ha szívébe talált.
Megülte vitéze. A burnusza gyolcsa
Festői redőkben omol le lobogva.
Hajszolja rikoltva a vad paripát,
Gerelyt hajigál, veti-kapja a fát.

Elérve a fákhöz, a víg karaván
Táborot üt a lombok alatt, s azután
Kancsóik' a vízbe bugyogva bemártják.
S bólongnak a büszke bozontfejú pálmák,
Köszöntve örömmel a vándorokat,
És bőkezűn adja vizét a patak.

De lám, hogy a tájra leszáll a sötét,
Fejszék hada vágja a fák gyökerét.
A századok ősi tanúi kidőlnek,
Gyerköckezek ujja csupasztja le őket,
És felhasogatva, szülőhelyükön
Még reggelig égnek a lassú tűzön.

Felszálla a köd korahajnal után,
S már rőtta az útat a víg karaván.
S gyászos nyomukon, hol a táj pora szállott,
Csupáncsak a szürke hideg hamu látszott,
S efféle romok, mit a nap se kimél,
És szertesodorja a pusztai szél.

Kietlen a táj ma, kopár sivatag,
Nem suttog a pálma, nem zúg a patak.
Árnyért szava száll fel az égbe, hiába,
Izzó homok árja terül csak a tájra.
Egy kánya ül ott, komoran csipeget,
Hol egykoron állta a pálmaliget.

1839

Gyakran van úgy...

Gyakran van úgy: körül a tarkálló tömeg,
 S mint hogyha álmaim között jelenne meg,
 Míg pezsg a bál zenéje, tánca,
 Sziszegnek rossz, üres, kimódolt frázisok,
 Keringnek lelketlen, sivár ábrázatok,
 Megannyi illedelmes álca,

Amíg hideg kezem' érinti fesztelen
 Keze a városin merész és szertelen
 Szépséges nagyvilági nőknek,
 S látszatra visz, sodor a talmi forgatag –
 Belül dédelgetem egy régi álmodat,
 S szent hangjait letűnt időknék.

S ha azt, mi van, tudom feledni percnyire –
 Emlékek szárnyain – nem is túl messzire –
 Szállok, szabad, szabad madárka.
 Gyermek vagyok megint, s körülvesz engemet
 Az ismerős vidék: a kúria, a kert,
 S a vén üvegház romja, árka.

Az alvó tó színén sűrű hínár lebeg,
 A túlsó part fölött falucska füstje leng,
 S a réteken ködök nyugosznak.
 Sötét faszor; benéz a réseken a nap
 Alkony sugára, és a lépteim alatt
 A sárga levelek susognak.

És furcsa fájdalom szorítja keblemet;
 Egy lányra gondolok, sírok és szeretek,
 Szeretem képzelt alkotásom:
 Szemében tündököl azúrkék tiszta láng,
 Arcán rózsás mosoly, mint új nap hajnalát
 Köszöntő pír a láthatáron.

Csodás birodalom mindenható ura,
 Ültem órákon át, s az emlékek raja
 Még bennem él ma is hibátlan,

Míg dúlnak kételyek és szenvedély-szelek –
Virágzó kis sziget háborgó tengerek
Határtalan sivatagában.

Amint ocsúdok és elszáll a kábulat,
A zaj, nyüzsgő tömeg elúzi álmomat
– Torból hivatlan érkezettet –
Ó, hogy lohasztanám virágos kedvüket!
Vágnám szemük közé acélos versemet,
Dühvel s epével mérgezettet!

1840

A rab lovag

Szótlan, a börtönöm ablaka mellett
Ülve kilátok: a kékszinű égen
Fenn a szabad madarak raja repked;
Nézem: a fájdalom öl, meg a szégyen.

Nincsen az ajkamon bűnös imája,
Nincs dalom egy se dicsérni a kedvest:
Rémlik a régi csaták muzsikája,
Látom a kardom, a vértem, a nyeretget.

Most, idezárva, a kőfal a vértem.
Kősisak súlya fejem beszakasztja.
Bűvös a pajzsom, a kard sose érjen,
Fut lovam egyre, de senkise hajtja.

Hű paripám az idő, az a fürge,
Sisakom rostélyá – lőrések rácsa,
Kőből a vértem – a várfal, a szürke,
Pajzsom a tömlőc vasajtaja, zárva.

Fürge idő, nosza, fuss sebesebben.
Fojt ez a vért, szabadulni akarnék.
Majd a halál maga tartja a kengyelt,
Célba, ha érek, s feltépem a rostélyt.

1840

Egy gyermekhez

Ifjúi álmaid emlékeinek sebével,
 Titokban boldogan, és titkolt rettegéssel,
 Nézelek figyelmesen, szépséges gyermeket...
 Ha tudnád, mennyire szeretlek tégedet!
 Mily drága mosolyod, arcod minden vonása,
 Arany hajad, szemed derűje, csillogása,
 Csilingelő szavad! – Biztos mondják sokan,
 Hogy rá hasonlítasz. – Jaj, az idő rohan,
 A szenvedés korán meghozta hervadását...
 Én rendületlenül őrzöm minden vonását
 Szívemben. Azt a szép, tüzes tekintetet...
 Igen! De mondd, te, te szeretsz-e engemet?
 Nem fárasztlak örök cirógatásaimmal?
 Szemed nem illetem túl gyakran ajkaimmal?
 Nem égeté vajon a könnyem arcodat?
 Jaj, el ne mondd *neki* szomorúságomat.
 Semmit se mondj... Minek? Bizony, jobb lesz vigyáznod:
 A gyermeki beszéd bajt kelthet, bosszúságot...

Nekem bátran mesélj. Ha otthon este volt,
 S ő az ikon előtt gonddal föléd hajolt,
 S a gyermeki imát, hogy mondd utána, kérte,
 S hajlító ujjaid a szent keresztvetésre,
 S te ismétléd vele szeretteid nevét,
 E kedves neveket te mindet ismeréd.
 De volt-e más, kiért imádkozni tanított?
 Kit sápadtan talán, Isten kegyére bízott,
 Egy név, amit talán feledtél már magad,
 Ne is törd rajt fejed, a név csak pusztá hang.
 Maradjon csak e név előtted meg titoknak.
 De ha – isten ne adj’ – véletlen kitudódhat,
 Idézd fel akkor majd a gyermekkorodat,
 Gondolj reá, kicsim, s ne mondj rá átkokat!

1840

Rosztopcsina grófnőnek⁷

Hiszem: egy csillagnak jegyében
 Születtünk ketten: ön meg én.
 Egy volt utunk, egyféleképpen
 Csalta meg álmunk vak remény.
 De, jaj, vad szenvedélyviharban
 Szent célomtól elsodraték,
 Feledtem harcban és kudarcban
 Ifjúkorom nemes hitét.
 Most, végbúcsúnk felé haladva
 Félek kitárni szívemet,
 Félek: hiú reményim csalfa
 Szavakra bízni nem lehet.

Így száguld, ily harmóniában
 Szabad, véletlen pár gyanánt,
 Kék tenger-pusztaságon át,
 Két hullám egyazon irányban,
 Ameddig nem választja el
 Őket egy szirt, egy sziklamell...
 S ők, megszokott hideggel telten,
 Sodorják más-más partok ellen
 – Se szánalom, se szeretet –,
 Az édes, lankatag zugásuk,
 Viharzajuk, vett ragyogásuk,
 S örök becézgetésüket.

1841

7 A vers Jevdokija Petrovna Rosztopcsina grófnőnek (1811–1858) íródott, aki maga is költő volt, és egyike azon keveseknek, akik elismerték Lermontov költői tehetségét, és elfogadták nehezen kezelhető viselkedését is.

Álom

Dagesztán földjén, déli nap hevében,
Nem mozdulón, némán feküdtem én.
Még csordogált a testemből a vérem
Mellem golyó ütötte mély sebén.

Magam feküdtem ott a völgy homokján,
Köröttem izzó, sárga kötömeg.
Tüzelt a nap, a testem ostromolván –
Halotti álmom nem zavarta meg.

És álmodám: estély, gyertyák ragyognak,
Szülőhonomban. Nóta, nevetés,
Koszorús ifjú hölgyek társalognak,
Rólam folyik a víg beszélgetés.

De egyikük nem társalog, helyette
Egyedül ül, lehajtva szép fejét,
Bús álomba merült ifjúi lelke,
Némán mereng, csak isten tudja, mélt.

És álmodik egy dagesztáni völgyet,
És ott fekszik egy ismerős halott.
És ím, a seb, amit mellén ütöttek,
És hűlő vére cseppekben csorog.

1841

A falevél

Egy tölgyfalevél leszakadt a szülőhelye-ágról,
És messze a sztyepre sodorta a szél el a fától;
Szárazra gyötörte a fagy, meg a nap, meg a bánat,
Míg végre elérte a Fekete-tengeri tájat.

A parton amott magasul fiatalka platánfa;
Zöld lombjait éri, becézi a szél dudorászva.
S rajt mennymadarak⁸ ücsörögnek himbálva az ágát.
És dalba' dicsérik a tenger királyi leányát.

A vándor, imé, odasímul a szép fa tövéhez,
S juthatna-e nála, könyörg, kis időt menedékhez,
Így szóla szegény: „Vagyok én, kicsi tölgylevelecske,
Zord föld koraéit fia rég a világba kivetve.

Sodródodom azóta is céltalanul a világban,
Elszáradok, fonnyadok, árny s pihenés csak a vágyam.
Smaragd koronádba fogadd a szegény jövevényt be,
Sok bölcs s gyönyörűszép történetet mondok el érte.

„Még mit nem akarsz? – felel a fiatalka platánfa. –
Ily rút falevél, sose lesz fiaimnak a társa.
Láttál eleget, de mit érnek a balga meséid?
A mennymaradoknak is régen unom fecsegésit.

Eredj utadon, te mihaszna, te senki zarándok!
A nap szeret engem, a kedvire, néki virágzok.
Az égen az ágaim játsznak az enyhe szelekkel,
És száz gyökerem mosogatja a hűsvizű tenger.

1841

⁸ Mennymadarak – az eredetiben райские птицы – paradicsommadarak szerepelnek.

Szerződés

Ne bánd a bélyeget, mit éget
Titkolt frigyünkre a tömeg,
Ne bánd, hogy az előítélet
Miatt családod nem lehet.

A világ bálványait látva
Nem hajtok én térdet-fejet;
Mint benned, bennem sincs iránta
Se bős harag, se szeretet.

Mint te, vidúlok könnyű kedvvel;
Nekem mindenki egyet ér:
Beszélek bölccsel, esztelennel,
Teszem, amit szívem beszél.

A földi boldogság nem érték
Számunkra, csak az emberek.
Hűség magunkhoz: ez a mérték,
S hűtlen hozzánk más sem lehet.

Egymásra leltünk, s lettünk társak,
Találkozánk, s válunk külön,
A szerelmünkben nincs öröm,
S ha válunk, nem lesz benne bánat.

1841

Találka

1
Elhamvadt túl a vén hegyen
Az alkonyat tüze,
Csillog, csobogva csendesen
A hévforrás vize;
Ezernyi kert fölött lebeg
Az édes illatár;
Tifliszre ráborul a csend,
A völgyben köd, homály.
Lidérces álmok gyötrik ott
A bűnös lelkeket,
Őrködnek védőangyalok
A gyermekek felett.

2
Hol állnak ódon várfalak,
Az éjsötét hegyen,
Egy szép sudár platán alatt
Fekszem egy szőnyegen.
Fekszem magam, s töröm fejem:
Nem álmodám csupán?
Találkát ígértél nekem
E sűrű éjszakán?
Titokzatos az éj, de most
Édes a szerelem,
Hívnak ábrándjaim legott
Téged egyetlenem.

3
Alant nincs semmi fény, csupán
A hídon őtűzek,
Mint silbakok, egymás után
Tornyok sötétlenek.
A fürdőkből kirajzanak
A grúz nők párosan,
Megannyi hófehér alak,
Léptük bátortalan,
Így mennek, szinte siklanak,

Az utca néptelen...
De arcod a csador alatt
Fel nem ismerhetem!

4
Lapos tetős kis házadat
Jól látom messziről,
A tornáclépcső ingatag,
Patakba ér elől.
Hűs esti szellő lengedez
A kék Kura fölött
A házikó, a fal, eresz
Repkénybe öltözött;
És látom innen ablakod
Ahol a nyárfá áll,
Ám benne, sajna, nem lobog
Magányos gyertyaszál.

5
Várok. Hiába járatom
Zavart tekintetem;
Türelmetlenül vagdosom
A törrel szőnyegem.
Csak várok, a szívem komor,
Szomorú, nem remél...
Immár hideg ködöt sodor
Kelet felől a szél
A hajnal rózsza fénye gyúl
Az ősz hegyek haván,
A városkapun kivonul
Az első karaván...

6
Ne hullj, te, könny, te, szégyenem,
Lelkem tombolj vadul!
Te álnok kígyó, hűtelen,
Elárultál gazul.
Tudom, tegnap mért vágatott,
Csattogva út kövén,
Örömtől miért kacagott
Az a tatár legény
Nem oktalan peckeskedett

Az ablakod alatt.
S apád örül, elégedett
A perzsa mén miatt.

7

Fogom puskámat, kardomat,
Ki a kapun, hamar:
Oda, hol a sziklák alatt
Van egy szűk útkanyar
A temető kis temploma
Falánál rejtezem,
S arra, hol száll az út pora,
Irányzom fegyverem.
Csitulj, keblem, ne háborogj!
Fekszem. Mi ez a hang?...
Hohó! Közelben ló dobog...
Te vagy, te vagy, bitang!

1841

Soproni András fordításai

TATÁR SÁNDOR

„...a hörgő kínokra egy kalandor csörgő...”

Amilyen elképzelhetetlen a Petőfi utáni magyar költészet a(z egyre inkább inflálódó-epigonizálódó) népiesség nélkül, vagy a 20. század első bő három évtizede az irodalmi kávéházak illetve a „kávéházi irodalom” nélkül, ugyanolyan nehéz lenne elképzelni a német irodalmat és populáris kultúrát a múlt század első bő három évtizedében részint az elidegenítő, ám a közöség fogalmát és formáit át is értelmező nagyvárosi miliő-együttélést tematizáló irodalom

(Großstadtliteratur), részint a jószerével mindennek görbe tükröt tartó, iróniából, szarkazmusból élő kabaré nélkül. Mindkét műfajhagyománytól tanult és mindkettőt gazdagította a zsidó-orosz-osztrák származású költőnő, Mascha Kaléko (szül. Golda Malka Aufen / 1907, Chrzanów [Galícia]–1975, Zürich).

1907-ben osztrák-zsidó anyától és orosz-zsidó apától törvénytelen gyermekként született (szülei csak 1922-ben házasodtak össze), felsőfokú képzettségre vágyó és szellemi önállóságra, utóbb írói elismertségre is törekvő nőként eleve bajosan lehetett volna könnyű élete; e nehéz és baljós „startcsomagot” tetézte saját sorsának alakulása. – A család az első világháború kitörésekor települt / menekült Galíciából Németországba, ahol az orosz származású apát „ellenséges külföldi”-nek nyilvánítva internálták; 1918-ban engedték haza, ekkor települt le a család Berlinben. A két berlini évtizedben Mascha otthon érezte magát a nagyvárosban, utat talált az irodalmi világba,

nem maradt el az elismerés sem (debütáló kötetével, az 1933-ban megjelent *Das lyrische Stenogrammheft*-tel [„A lírai gyorsírófüzet”]) sikert aratott, ez a következő évben új kötet megjelentetésére bátorította – a náci kultúrpolitika ekkor még nem volt tisztában a költő zsidó származásával). Nem volt viszont harmonikus a nála tíz évvel idősebb héber nyelvtanárral, Saul Aaron Kalékoval 1928-ban kötött házassága; fia nem is akkori, hanem a későbbi férjétől, a hászid zsinagóga-muzsikával foglalkozó Chemjo Vinavertől született. A Vinaver-Kaléko család 1938-ban emigrált az Egyesült Államokba. Azután, hogy letelepedtek New Yorkban, mindvégig szűkösen éltek; Kaléko (ámbar az *Aufbau* című német nyelvű zsidó emigráns folyóiratban verseket tett közzé, majd 1945-ben önálló kötetben is megjelentek emigrációban írott versei) reklámszövegek és gyerekversek írásából tartotta fenn magát és családját.

A költő 1956-ban látogatott először ismét Németországba; a comeback ígéretesen indult: az újrakiadott *Lírai gyorsírófüzet* és (az első ízben Amerikában, ’45-ben megjelentetett) *Versek kortársaknak* (*Verse für Zeitgenossen*) a sikerlista élére kerültek, ám Kaléko ismét kegyvesztett lett Németországban, amikor 1960-ban visszatúsította a Berlii Művészeti Akadémia Fontane-díját, minthogy a zsűrinek egy volt SS-tiszt is tagja volt. 1960-ban férje kedvéért kivándorolt vele Jeruzsálembe, ahol azonban sokat szenvedett a nyelvi-kulturális izoláltságtól.

Az utolsó, kiheverni soha nem is tudott csapásokat fia 1968-ban, majd második férje 1973-ban bekövetkezett halála jelentették számára. 1974 őszén ugyan még elutazott Berlinbe egy felolvasóestre, sőt megkönyékezte a kétlakiság (Jeruzsálem–Berlin) gondolata is, ám e tervezetésnek 1975 januárjában bekövetkezett halála véget vetett.

A veszteségeiről, magányos napjairól, az idilli(bb) korba-közegbe visszavágyódásáról érzelmes-elégikus versekben is hitelesen vallani tudó, ám a fejcsóváló-ironikus (esetenként szarkasztikus) eltávolítás, kívülről-szemlélés nagymesterének ugyanilyen joggal nevezhető Mascha Kalékot „női Erich Kästner”-ként avagy „női Joachim Ringelnatz”-ként is szokás emlegetni; leszámítva a rokonításból lehetséges, de nem szükségszerű módon kihallható „lesajnálást” (✓férfi példaképről kopírozott, önállótlan hang illetve versvilág) a hang és az alkat rokonsága, különösen Kästnerrel – amely az egymásra rímelő, egyaránt oxymoronikusan ironizáló kötetcím-adásban (*A lírai gyorsírófüzet* [Kaléko; 1933] ill. *A lírai házipatika* [Kästner; 1936]) is megmutatkozik – tagadhatatlan. (Az

erre kitalált német terminusnak: *Gebrauchslyrik*, van ugyan magyar megfelelője, ám ez, a „használati líra”, sokkal kevésbé bevett.) Az említettekén kívül távolabbról (a színpadi-, közelebről kabaré-költészet széles mezőnyében) rokona Mascha számos verse Bertolt Brecht színműbetét-*songjainak*, illetőleg némelyik nem előadásra szánt versének is.

S vajon mi következik Kaléko írásmódjából, nyelvkezeléséből, mondat- és versalakításából a fordító munkájára, e költészet fordíthatóságára nézve?

Nem egyszer (szinte) staccato-szerű pergéssel avagy kattogással követik egymást az egymást vagy folytatató vagy ellenpontoszó tő-, illetve minimálmondatok, ráadásul rögzített ritmussal és megrímeltten: a fordításban minden elkanyarodás, minden töltelék vagy kihagyás a feszesség, a metrum, a pontosság rovására megy. S akkor a hol az érzelgősség (ideértve a túlzott önsajnálatot) határáig elvitt (ám ott mindenestre megtartott) érzelmesség, hol az elegánsan csípős ironia-önironia visszaadásáról még nem szóltunk. Kaléko – különösen ha nem engedünk a magyar műfordításirodalom újabban mind gyakrabban megkérdőjelezett érvényű hagyományából, a formahűség követelményéből – legalább annyira föladja fordítójának a leckét, mint az ún. *magvasságuk* vagy *elvontságuk* okán hagyományosan nehezen fordíthatónak tartott költők.

Ich träume manchmal, daß der Flieder blüht
(Ich kann zuweilen ziemlich kitschig träumen.)
Erwacht man morgens dann in seinen Räumen,
Spürt man erst recht, wie es von draußen zieht.

Dann pflückt man statt der blauen Blümelein
Die ewig-weißen Blätter vom Kalender
Und packt die noch zu frühen Sommerbänder
Und seine Sehnsucht leise wieder ein.

*Olykor álmomban nyílik orgona.
(Megesik, hogy elég giccses az álmom.)
Az ember aztán felébred az ágyon,
S érzi, mennyire húz az ablaka.*

*Akkor holmi kék virágok helyett
A naptárról tép le csak fehér szirmot,
S ahogy még nyári viseletre sincs ok,
A szekrénybe vágyat is visszatesz.*

– mondja például (mert ez a kötött forma ellenére szándékoltan nem-artistikus hang – Kalékót az új tárgyiasság képviselőjeként is szokás emlegetni – mintha egyenesen hozzánk szólna) a már címében is jellemző és sokatmondó *Bútorozott melankólia [Egy magányos melankóliája] (Möblierte Melancholie...)* című versében. Ami minden kommentár nélkül is eléggé kikacsintós-gunyoros, s még inkább az, ha nem feledkezünk meg arról, hogy Novalis óta a Kaléko által (természetesen) „Blümelein”-ként, szatirikus-archaikusan becézett formában említett *kék virág* (legalábbis a német kultúrában) közismert szimbóluma a romantikának. (De nem lényegtelen az a finom eltávolító gesztus sem, amellyel az alcímben *...eines Alleinstehenden*-t szerepeltet: nehogy az olvasó engedhessen az esetleges késztetésnek, és a versbeszélőben feltétlenül nőt, netalán magát a költőnőt vélje[n] látni. Ez a példa is szemlélteti, hogy némely nüanszok visszaadására nincs reális esélye a magyar fordítónak: lehet éppenséggel – bár ezt is ritkán engedi meg a tömörség követelménye és a szótagszám – körülírásokkal próbálkozni, de az, ugyebár, nem ugyanaz.)

Miközben például a kétségkívül rokon-hangú kästneri *Lírai házipatikát* már a megjelenését követő évben, 1937-ben teljes terjedelemben kiadták Budapesten (Vas István és Fenyő László tolmácsolásában), majd 1996-ban új kiadása is született, Mascha Kaléko költészetéről „nemigen” vettek eddig nálunk tudomást. (Ezt egyébként Karafiáth Orsolya róttá föl, joggal, a magyar fordításirodalomnak: <https://vers.hu/a-forditas-hianya/>) Főhajtás illeti Tauber Ferencet, aki a www.magyarulbabelben.net webantológiában nyolcversnyi ízelítőt nyújt a magyar olvasóknak a költő művéből.

MASCHA KALÉKO

A mostban

Nincs más időnk, csupán ez, ami most van,
Mely megcsal minket félig telt kehellyel,
S innunk kell, hisz nem telik meg, csak egyszer,
És soha többé. – A Paradicsomban

Nem lehet lalnunk; zord kard vet ránk árnyat,
Bűnös ősök utódaiként kiűzettünk,
Mi, sosem-fiatalok, már megöregedtünk,
És az életünk halasztott halál csak.

Jöttünk, élt bennünk a gyermek hite,
Századából a pusztító viharnak.
Reméltünk. S ma csak ámulatunk hallgat.
De némának bárki segíthet-e?

Erdő- s mezőről álmodunk mi lopva,
S boldogságszikráról, mit szemünk néha lát..
Nincs holnap, mely visszahozná a mát;
Nincs más időnk, csupán ez, ami most van.

Szóló asszonyhangra

Ha elmegy, kedves, kihunynak a fények,
Magány jön el, hogy itt, nálam kitartson.
És akkor én majd átkozom a sorsom.
De a te napjaidra áldást kérek.

Mint szélvihar, törtél be életembe,
S a falak mind, mint kulisszák ledőltek.
Vadul letépted házamról tetőmet,
De új védelmet nem adtál helyette.

Tengernyi kín. De a jöttöd: csoda.
Nem ejthettem csorbát a boldogságon.
Ám hogy is hallhatnád meg hallgatásom,
Ha még szavam sem hallottad soha...

Mondhatni, ok nélküli öröm

Örülök, ha az eget felhők népesítik,
S zápor vagy jég jő, vagy fagy s hó esik.
Örülök akkor is, ha zöldell minden itt,
A csipkerózsa és a bodza nyílik.
– Hogy rigó fütyül és hogy méhek zsongnak,
Szúnyogok csípnek és hogy dongók dongnak.
Hogy sok piros léggömb a kékbe olvad.
Hogy a veréb fecseg. Hogy a hal hallgat.

Örülök én a holdas ég alatt,
S hogy naponta újra felkel a nap.
Nyárra ősz jön, s tavaszt várunk telente,
Tetszik nekem. Hisz bölcsesség van benne,
Ha sok nagyokos nem látja is át;
Csupán az észnek túl sok a világ!
Örülni – életcél, nincs ennél nagyobb.
Főleg annak örülök, hogy vagyok.

Tisztaság s derű belülről száll énrám:
Ragyog a padló. Megrakva a tűz.
Ilyen napokon hágunk föl a létrán,
Amely földet és eget összefűz.
Ilyenkor, mint rendelve, készen állunk
Szeretni, mint magunkat, embertársunk.
Örülök, hogy kedvem lelem a szépben,
S nem szokhatom meg a csodát egészen,
Hogy új minden, s a bámulat örök!
Örülök én annak, hogy... örülök.

Egyedülálló monológja

Hívj fel!
Kettő kettő nyolc egy nulla kilenc.
Úgy hét felé, az ég ha szürke.
Az ember fölöslegesnek érzi magát,
És árván, elgyötörve,
Magányos whiskyjével
És a hervadt rózsával
Az üvegvázában,
S hozzá az esti refrén:
Minek? Hisz mindez volt már...
Ez bárkinek idegeire megy
Egy újabb szokott nyűg-nap értelmetlen estjén.
Csak ki fogom végül nyitni a gázt.
És főzök egy ütős kávé t neked.

– Mért, mit gondoltál?

Rezignáció kezdőknek

Ne kutass semmit. Ha tudni vágysz is,
Végére járni úgysem lehet.
Ideje jöttén a hárs virágzik
A frissen behantolt sír felett.

Ideje jöttén a sötét oszlik,
És az új hajnal fénye jön el.
Nem pusztul semmi. Minden tovább hajt.
S derűs leszel majd. Vagy nem leszel.

Elenyészés és újrakezdés közt:
A lehetetlen. S lám, végbemegy.
Rejtély marad, mi mire miért jött.
Új fül újnak hall ős éneket.

Az értelemét át ne kutass tárnát.
Sose keress. S rálelsz, hol nem várnád.

Csuang Ce álma

„Ha jól meggondolom, nincs egyetlen olyan támpont sem, amelynek segítségével minden kétséget kizáróan eldönthetném, ébren vagyok-e vagy álmodom. Álombeli látomásaim annyira hasonlatosak ébrenléti élményeimhez, hogy ez összezavar, és valóban nem tudom, nem álmodom-e az adott pillanatban.”

Descartes

Egyszer lepkének álmodta magát,
S csak cikázott a kék éteren át,
Részegen fénytől, légtől, illatártól;
Minő élet volt: tiszta lepkemámor!

Még álma sem szült olyan képzetet,
Hogy ő valaha bárki más lehet.

Ám felébredvén mit kérdezhetett
(Bizony Csuang Ceként lepke helyett):
Mi való abból, amit látok itt
– Mi lesz, ha „ébrenlétemből” felébredek?

De aztán már magában mosolyog:
Honnan tudhatnám, Csuang Ce vagyok
Vagy csak „Csuang Ce”, kit a lepke álmodik...?

Recept

Számolj le a félelmekkel
És a félelmektől való félelemmel.
Arra a pár évre
Elég lesz minden, ami van.
A dobozban a kenyér
És a szekrényben az öltöny.

Ne mondd, hogy az enyém.
Mindent kölcsönbe kaptál.
Élj az ideiglenesség tudatában,
S meglátod, milyen kevés kell mindenből.
Rendezkedj be.
És tartsd készenlétben a koffert.

Igaz, amit mondanak:
Jönni fog, aminek jönnie kell.
Ne siess a fájdalom elé.
És ha itt van,
Nézz higgadtan a szemébe.
Mulandó, akárcsak a boldogság.

Semmit ne várj.
És őrizd gondosan a titkod.
A testvér is elárul,
Ha az a tét, hogy te vagy ő.
A saját árnyékodat fogadd
Társadul.

Söpörd ki jól a szobádat.
És köszönjetek egymásnak a szomszédoddal.
Reparáld derűsen a kerítést
És a kapu fölött a csengettyűt is.
Tartsd ébren magadban a sebet
Az ideiglenesség fedele alá húzódva.

Tépd darabokra a terveidet. Okos légy,
Számíts a csodákra.
Rég elő vannak jegyezve
a nagy tervben.
Számolj le a félelmekkel
És a félelmektől való félelemmel.

Az úgynevezett szép halál

Egy reggel arra ébredsz, hogy nem élsz már.
Úgy elillant, pikk-pakk, mint hó, köd, légvár.
Ahhoz, mi itt fáj vagy nehéz,
Már nincs közöd.
Kór, aggság, a hírnév s a pénz
Csak messzi köd.
Egy új parton békére lelsz,
Napon feküdve;
Nincs vágy, teher, tiéd a perc.
– Csak sikerülne!

Tatár Sándor fordításai

GUILLAUME MÉTAYER

Utószó Aleš Šteger A dolgok könyve című kötetéhez

(részlet)

Aleš Šteger, aki 1973-ban született a szlovéniai Ptuj városában, *A dolgok könyve* kötetével már címében egy szédtően ősi hagyomány követőjeként jelenik meg. Neves elődei többek közt a Kumránban felfedezett *Óriások könyve*, Marco Polótól a *Csodák könyve*, az ókori Egyiptomból a *Halot-*

Fotó: Tania Victoria / Secretaría de Cultura CDMX

tak könyve, vagy a kortárs szomszéd Nádas Pétertől az *Emlékiratok könyve*. Ez az ügyes cím egy húzással kerül el két csapdát: a túl specifikus téma buktatóját és a teljességre törés gögjét.

Mert egyfelől a „dolgok” túlságosan tág és általános kereteket adnak ahhoz, hogy csupán a tudás egy kis szegletének felvázolását sejtjük mögöttük, másfelől a világmindenség megalkotásához minden dologra szükség lenne, a kötetben pedig nyilvánvalóan ehhez túl hézagos a felhozatal, s hogy általuk elérjük a teljességet, folytatni kellene a sort a végtelenségig. Nincs az a könyv, amiben a világ összes dolgát összegyűjthetnénk, és ezen a ponton a költő parádésan alkot meg egy finom és feloldhatatlan feszültséget az „egyvalami könyve” és a „teljes világ könyve” között.

Amennyiben *A dolgok könyve* nem lehet a természet könyve, annyiban nem is kíván a *Természet dolgai*vá válni. A szlovén költő eljárása merőben különbözik Epikurosz római tanítványának módszerétől. Šteger nem törekszik az univerzum elemi működésének leírására, nem ábrázolja az alapelemek elhajlásait és összekapcsolódásait. Ő nem egy didaktikus költő. Nem önti verssorokba az

iskolai tananyagot. Az olvasóknak csupán anyagmintát ad a „dolgokból”, akik aztán saját tapasztalataikat és képzeletüket követve, a versek mintájára megalkothatják a saját „dolgaik könyvét”, akár egy egész életút távlatában. Šteger legalább e könyv által kulcsokat ad a dolgokhoz, melyek hozzásegítik az olvasót ahhoz, hogy más szemmel nézhessen a világra. És ilyen értelemben nem ad mást e komolynak ható tudomány-paródiával, mint amit minden olvasó elvárhat egy jó verseskötettől.

A cím elemzése is mutatja, hogy Šteger az egyedi és az univerzális közötti szűk és váratlanul feltáruló térbe helyezi költészetének fő csapását. A zárt és a végtelenre nyitott közé. A dolgok szétszórt megszámlálhatatlansága és a világ egységessége közé. A dolgok közé. Közénk és a dolgok közé. Közénk és a világ közé. Közénk. És persze a szerző, a könyv és az olvasó közé. A dolgok által inkább elfedett mintsem megalkotott világ elmondhatatlansága és a világ dolgok általi elmondhatóságába vetett hit közé...

Jeney Zoltán fordítása

ALEŠ ŠTEGER

A DOLGOK KÖNYVE⁹

Nem minden dologra létezik szó.
(A szlovén irodalmi nyelv szótára)

A KŐ

Senki nem hallja, mit rejt magában a kő.
Jelentéktelen, csak az övé, mint a betegség,
A cipő bőre és talpa közé rekedve.

Ha leveted, föl kavarodik az avar a csupasz fasorokban.
Ami egyszer volt, már nem lesz soha többé;
És egy csomó más jel a porladásban.
A közeli rendelők szaga. Némán mész előre.

Amit magadba rejtész, nem hallja senki.
Te vagy a köved egyetlen lakója.
Most dobtad el.

A MACSKA

Melyik kőnek, melyik leheletnek az őrzője bújik meg a szőr
alatt?
Egy mosolygó szfinx, egy nercbe bújt kasztrált
transzvesztita.
Ha felkunkorítja a farkát, az átkozott ég oldalait kormányozza.
Egy örök kételkedő, álmodozással tartja fenn a világot,
látszólag.

Kerüli a rossz időjárást, az idegen nadrágok szárát, a
párttagságot.
Inkább, mint egy kinyírt maffiózó, elnyújtózik a
lépcsőházban,

9 Jelen válogatás versei az *A dolgok könyve* című kötetből valók

A délutáni fények katedrálisában, az angyalok
csivitelésének közelében,
Vagy begömbölyödik a tér és az idő puha tekervényeibe.

Csak kétszer engedi magát megsimogatni.
Tudja, hogy az emberek inkább viselik el a kutyát, mint a
szerelmet.
Ha lehunyja szemét, alámerül a szívedben lévő ugatásban.
Amikor kinyitja, aranyport permetez a szeme, mint törött
amforák.

De azok még a leghosszabb lélegzetű bűvároknak is túl
mélyen hevernek.

A KOLBÁSZ

Láttad? Kétszázezer virsli
Tüntetett a munkások jogaiért.

Hatmillió elgázosított kóser szalámi a második világháborúban
És egymillió agyonvert csípős kolbász ötven évvel később a
Balkánon.

És ugyanakkor az aggodás. A túlsúlyos mortadellák száma
egyre nő.
Haladéktalan intézkedés szükséges a véreshurkák körében
terjedő gonorrhoea kapcsán.

És hűűűű, micsoda hús abban a miniszoknyában!
És az a párizsi, a magassarkúban! A sáv a harisnyáján és a
csodamelltartója!

A hazugság, a félelem, a habozás és a remény húsmasszája.
Honnan származik a szerelem, az a riasztó program?

Ismét korog a gyomrod? Vedd, vedd hát a szádba!
A test éhsége a testre a segglyuk és a száj közt.

A nyelv belében megrekedő bulimiás massa.
Sebezsd meg. Vedd magadhoz. Roppanjanak szét a szavak a
fogaid alatt.

A MAZSOLA

Kinek az erei, kinek a szerelmei, kinek a nyomai,
Kinek az ideje illant el a mazsolák ráncaiban.

Elmúlt nyarak hideg szemcséi. Eszed őket, egyre csak eszed.
Mintha a mindent tartó isten ujjperceit ennéd.

Az idősek teljes alázatosságára zsugorodva.
Mint egy maroknyi nyugdíjas vallási kiránduláson.

Felállnak az asztalról és beleszédülnek a te egedbe.
Az egész fürt feláll. Tényleg feláll.

Kinek a vénáit, kinek a félelmeit, kinek a nyomait,
Kinek a gurgulázását nyeled le a mazsolák ráncaiban.

Az öreges ujjak belülről ragadnak meg.
És fojtogatnak, amíg ki nem köpöd a nevüket.

A LAPÁT

A munkások elmentek. A legjobb barátnőd
Egyedül maradt a félig lenyírt gyep közepén.
Mintha megállás nélkül szeretne tovább dolgozni.

A fél világot átlapátolta már, de mintha nem látná,
Hogy a föld nem ér véget a föld alatt
És hogy mélyebben nehéz már lapátolni egy ilyen kis
lapátnak.

El fog jutni valami fölismeréshez?
Egy lepkecsonkhoz, egy érméhez, a siketnémák beszédéhez?
Vagy az odaadása öncélú?

Zavarba jön csöndes estéken,
Mint aki az ablakon bámulja az odakint sűrűsödő
sötétséget,
Mint aki a belül sűrűsödő sötétséget bámulja.

A HANGYA

Makacsul ragaszkodik a tárgyakhoz.
 Élég lassan mozognak ahhoz, hogy velük együtt mozogjon,
 Ahogy a láthatatlan mozog a látható világban.

Hajszál a fűszál után. Bogárhulla a búzaszem után. Nyom a
 nyom után.

Így növekszik az, amit otthonnak lehet nevezni.
 A határ a lövészárkok biztonsága és az elviselhetetlen
 tágasság között.

Egyre távolabbról tér vissza, mindig ugyanazon az úton.
 És nem hoz üzenetet. Se jóslatot.
 Pont az egyre bonyolultabb mondat végén.

És nincs neve annak, ami ő.
 Amikor eltűnik a labirintusában, csak a remény marad,
 Hogy legalább neve van annak, ami nincs.

AZ ESERNYŐ

A délután a sarokban ülő hallgatásból nő ki.
 Kegyesen mosolyog, mint Szent Sebestyén.

Amikor kézen fog, megfordul veled a világ.
 Kiérve kigombolja túl szűk szmokingját.

Belépsz vele gyerekkori rejtekhelyére,
 Elbújsz a nyilak közt, melyek átdöfik a mellkasát.

Szélvédett árnyék nyeli az esőfelhőket.
 Mintha kövek csöppennének a földről, benedvesítik a bőrét.

A nyilak nyikorognak, ha séta közben a homlok
 önkéntelenül hozzájuk ér.
 Ilyenkor édes a fájdalom. Ilyenkor szexi a vértanúság.

Szeret szenvedni, hogy ne kelljen az égbe zuhannod.
 Élvezi a szorításodat, amikor autók suhannak a közelben.

Megálltok, és hallgatjátok a bordái közötti tompa dobolást.
Lüktet, mint kétszáz pedofil szíve az infarktus előtt.

Noha hideg. Hideg és szűk.
És nincs szíve. Nincsenek belső szervei.

Mintha a semmi közepén a semmi belefeszült volna a testbe.
Mintha kések hatoltak volna a szél felszínébe.

Néha kölcsönveszi a szádat ahhoz a sarlatán hangjához.
Ilyenkor tátogsz, mint egy hal, de nem imára nyílik a szád.

Gargalizálás. Gurgulázás. Motyogás.
Mintha valaki fuldokolna a fejedben a mellkasában a két
tenyeredben.

A végén összegömbölyödve röhög.
Melyik végén? Kinek a végén?

Az ég borúlátón figyel téged a pocsolyákból.
Oda tartasz, ahonnan az éden nedvesen mászik fel a
nadrágszáradon.

A LÁBTÖRLŐ

Ki vagy te, honnan jöttél, kivel jössz vendégségbe?
Az ő szemében helyben telik az idő.

Ezért megbocsátja a félrelépéseket.
Megbocsát a sántáknak, a szeleburdiaknak, a részegeknek.

Nincs bűnöző, aki átlépne az arcán.
A hajába törli a lábadat.

A nevébe foglalja a tiédet. A lefordíthatatlanságig.
Nem azért van itt, hogy útbaigazítást adjon. Nem azért van
ott, hogy elmagyarázza az utat.

Elfogad téged, mint annak a tájnak a részét, ahonnan jöttél.
Mint annak a tájnak a részét, amelyben eltűnsz.

A haja néha csiklandozva ébreszt fel.
Olyankor le hull a szavakról a száraz sár.

A hallgató vándor kiköhög egy hangot.
De megelőzi az Isten hozott. Isten hozott.

Szereti a láthatatlan átjárókat a kérdések között.
Ami fáj, az áthullik rajta. A válasz mindig a szeretet.

A KÉZSZÁRÍTÓ

Ki beszél, ha nem a saját nevedben beszélsz?
Amikor nem teszel úgy, mintha más nevében beszélnél,
De jelen van egy hang, mint egy spiritiszta szeánszon?
Csupa retró lárifári, abrakadabra, aha, aha, bla-bla-bla?

Néha olyan, mintha a szél beszélne rajtad keresztül.
A bóra, a kosava, a passzát, a jeges szibériai szelek.
Megesik, hogy beszéd közben a láthatatlan tiszta hang
megmarad.
És nem történik meg. Visszatérése nem hoz változást.

Vagy valahol a köztes térben, ahol az élőket megérintik a
holtak.
A homlokukra csöppentett csöppek elpárolognak a
tenyeredről.
Újra megnyomod a műanyag doboz ezüst gombját.
Újra felzúg, ezúttal azért, hogy fölmelegítse átfagyott
ujjaidat.

Csupa abrakadabra, aha, aha, bla-bla. Mert semmi újat nem
hoznak.
A benzinkúti vécé ugyanolyan, mint régen.
És te sem változtál. Csak valami átsuhant a két tenyered
közt.
Nem fogod meg, néha ő fog meg téged. Lemásolja az
életvonaladat. A kézfogásodat.

Nincs neve annak, aki megszólal, amikor nem a saját
nevedben beszélsz.
Nincs otthona. Nincsenek saját szavai.

Névtelen és testetlen valaki, mindig úton van.
És az ő útjai lehetnek a te útjaid, de tiéd soha nem lesznek
az övéi.

A SZAPPAN

Te is megpróbálsz megmarkolni azt,
Ami, még mielőtt megfogtad volna,
Kicsúszott a kezedből.

A mellkasod nem érti,
Hogy az évek rogyadozó térddelel sántítanak,
Hogy csak akkor tartozol a saját fajtáddhoz, ha elesel.

A lent és még lejjebb helyet cserélnek.
Az ütések némák és alattomosak.
És nem marad utánuk véraláfutás.

Ezért vannak, akik odaláncolják magukat
A saját kis szappandarabjukhoz
Aranylánccal.

Vagy bezárják beszappanozott kezüket
Egy őrzött páncélszekrénybe
És háromszor ráfordítják a kulcsot.

De semmi sem segít.
Mielőtt még feleszmélnél,
A szappan kicsúszik a kezedből.

A papír, amelyben aludt,
Szerencsétlenséget hoz annak, aki kicsomagolja.
Semmi sem segít.

Mert a füled rosszul érzedel.
Mert a szemed érthetetlen nyelven beszél.
Mert a szaglásod tévútra vezet.

Ezért hívnak téged rühes ebnek,
Csavargó kutyakölyöknek,
Koszorú mancsú senkinek.

És elégedetten teszik hozzá, hogy a világunkban,
Amely egyszer ad és aztán folyton csak elvesz,
Senkinek sem marad tiszta a keze.

Ennek ellenére
A világ minden boldogsága
A te tenyeredben habzott föl.

És csak most, amikor leöblítéd, tudod,
Mit jelent kutyaként élni.
És mosollyal a pofádon elaludni.

A BÁB

A pillangó növekvő jelenléte
Nem kelt benne félelmet.
Mint egy vallási fanatikus, úgy lóg világának gubójában,
És az egy másik, nagyobb gubóban.
Azon át mész hazafelé.

Az utad kitaposottnak tűnik,
De valójában csak a gombostűket ismered föl,
Amelyekkel a falra kitűzték
A nagy rókalepkét, az admirálislepkét, a nappali pávaszemet.
A tudatlanságod csak nő.

Hány gubó veszi körül az utolsót?
Mikor hálnak meg a másodpercek?
Kinek az álmában keletkeznek a felhők?
Vagy annak valószínűsége, hogy
Egy nap repülni fogunk, elhanyagolható?

A KÉSEK

Ott lógnak, frissen élezve.
A pislákoló fényben. Fényben.

A mészárlás nagy családi vállalkozás.
Kétmillió mézáros és vásárló.

Vásárlók és mészárosok. Nehéz megkülönböztetni őket.
Mert mindkettő egyben a másik is.

A vásárló maga elé köti a véres kötényt.
A mészáros a bukszájából kifizeti a még rángatózó lapocka
árát.

A kések hidegen, behunyt szemmel néznek rád.
Emlékeznek, hol jártak, mit tettek.

Ha megfogod valamelyiket, enyhe remegést érzel a
markolatban.
A sötétségbe beleállítva tükröződnek a halál pengéi.

De hol vannak a csontok? Hol vannak a nevek?
Nézd, nézd csak, a torkodban is megakadtak.

És amikor megszólalsz, a megöltek csendjével is beszélsz.
Beszorultak a nyombeledbe.

És amikor a szükségedet végzed, még a születésed előtt
megöltek szárad ki.
Szétszóródtak a mellkasod sekélyében.

És amikor sietve mész munkád után,
Nem recsegnek száraz ágak, ott valahol.

Hol vannak? Hol vannak? Hol vannak?
Mindenki tud róluk. Senki sem említi őket.

AZ ABLAK

Néha a karodba fekszik és iszik belőled.
Néha csak a jobb szemével tükröz téged. Mereven.

Éjszaka eltűnik. Aztán hallod, hogy valaki mégis áthajol rajta
És rád okád minden órát, minden jelenetet.

Soha nem kerülsz közelebb hozzá, mint a helyiség túlsó vége.
A kíváncsiságod ellenére többet láttat veled, mint amennyit
meg tudsz emésztetni.

A zsalugáter vékony szeletekre vágja a bensőjét.
Lehúti az érzelmeit, aztán újra feléleszti őket a délutáni
fényben.

Ajándék és büntetés a lökött istenektől. Csukd be! Csukd be!
Nehogy ezek a felhők is beléd zuhanjanak.

A DUGÓ

Kivájták a fából, ledarálták és újrateremtették,
Az utolsó szeráfot, hogy őrizze a titkot.

Sosem lehet tudni, kinek az oldalán áll.
Az emlékezet oldalán, vagy a feledésén.

Ő védi a világot Aladdin dzsinnjétől,
Elzárja Pandora gonosz szellemeit?

Vagy a gonosz már kezdettől fogva ezen az oldalon áll
És a dugó őrzi a csönd utolsó menedékét?

Akárhogy is. A virsliujjú fogadós megcsavarta, kihúzta
És úgy dugta vissza, hogy a véres oldala feléd nézett.

Ami biztonságba volt elrejtve, kiszökött.
Úgy csúszott le a torkodon, mint üresség a palackba.

A dugó a szájában továbbra is vérzik.
Te pedig továbbra is hallgatsz és nyelsz.

A szomszédos asztalnál ülő menekültek hangja egyre
távolabbi,
A palack vigasza, hogy a benne lévő üzenet nem utazott
hiába.

AZ ABLAKTÖRLŐ

Mindkét lapát rejteget valamit,
Ezért mozognak olyan harmonikusan.
Mint fekete gumicsizmás béresek.
Felállnak, hogy rögtön visszaaludjanak, úgy, ahogy voltak,
csizmában.

Sárdarabok. Csöppek. Csöppek. Szétkent rovarok.
Csak törölnek, anélkül, hogy tisztulna a nyomuk.
Mert nincs, aki megadja nekik a megbocsátás hatalmát.
Céljuk, a tisztánlátás, teljes illúzió.

Senki sem szabadul fel a világ tükörképének nyomában.
Lecsúsznak a szélvédőn az ismeretlen semmibe.
A büntudatod átlátszó. Áthatolhatatlan. Kipróbált.
Csak amikor porrá omlik, akkor felejtetted el, hogy létezel.

Rajslji Emese fordításai

PATAT BENCE

Szólj, ha kell egy barát

Gyermekkorom – és azt hiszem, a generációmhoz tartozók közül is sokaknak – meghatározó olvasmányélménye volt az *Ami a szívedet nyomja* című, Tótfalusi István által fordított kortárs svéd gyerekversgyűjtemény. A kötet velem egyidős, 1975-ben jelent meg, és töretlen sikerét mutatja, hogy már tizenegy kiadást ért meg. A fordító a verseskötetbe három svéd költő, Britt G. Hallqvist, Siv Widerberg és Ingrid Sjöstrand műveiből válogatott, és ezek között számtalan immár valóban közismert költemény szerepel. Ki ne ismerné például a bélyeggyűjtésről vagy az elálló fülű Stein-Maltéról szóló verset, hogy csak kettőt említsek?

A versek kedveltsége minden bizonnyal annak tudható be, hogy a költők a gyerekek nézőpontjából írtak, mintha maguk a gyerekek szólalnának meg az őket foglalkoztató témákban. Emellett a humornak is fontos szerep jut, és nem elhanyagolható tényező a skandinávokra általánosan jellemző egyszerű, szókimondó, lényegre törő stílus sem, ami abban is megnyilvánul, hogy a beválogatott alkotások kivétel nélkül szabad versek.

Az e csoportba sorolható költemények – talán meglepő módon – már akkor sem tartoztak a gyerekeknek és fiataloknak szánt versek fősodrába, és a helyzet ötven év elteltével sem változott.

Körülbelül három éve merült fel bennem először a gondolat, hogy itt volna az ideje megismertetni a magyar olvasókkal a kortárs skandináv gyerekverseket, nem titkoltan az *Ami a szívedet nyomja* válogatási elvei alapján. A nálunk „svéd gyerekversekként” ismert kategória azonban nem kifejezetten svéd sajátosság, ezért fontosnak tartottam, hogy a merítésbe a többi skandináv nyelv képviselői is bekerüljenek. A várhatóan idén ősszel megjelenő, *Szólj, ha kell egy barát* című kötetben ezért a svéd mellett dán, norvég, illetve izlandi és feröeri gyerekversek is helyet kapnak.

A versek mind 2000 után keletkeztek, szerzőik ma is élnek – a számomra nagy felfedezést jelentő dán Thorstein Thomsen kivételével, aki 2021-ben hunyt el, és aki nélkül a válogatás nem lenne

teljes. Törekedtem továbbá arra, hogy a szabad versek mellett rímes költemények is szerepeljenek a válogatásban.

A hatvanas-hetvenes évek fordulójáról ismert svéd gyerekversekre jellemző szemszög és humor a kortárs skandináv gyerekversekben is jelen van ugyan, de a koncepcióba illő darabok felkutatása komoly kutatómunkát igényelt. A skandináv költők ma is sok gyerekverset írnak, ugyanakkor úgy tűnik, hogy ezek túlnyomó többsége a felnőtt szemszögéből gyerekeknek írt gyerekvers.

Ráadásul minél idősebb korosztály számára keresünk verseket, annál nehezebb a dolgunk: 10–12 éveseket megszólító műveket még viszonylag könnyen találunk, ám úgy tűnik, általánosságban igaz (és talán nem csak Skandináviára), hogy kifejezetten a nagyobb kamaszoknak mintha senki nem akarna verset írni. Ebben persze szerepet játszhatnak a globális digitális fogyasztói szokások és egyéb társadalmi változások is.

A három központi skandináv országban mindenütt találunk néhány alkotót, akinek vannak kifejezetten gyerekeknek és/vagy fiataloknak szánt versei. Most először jelennek meg magyar fordításban izlandi és feröeri gyerekversek, és ezen a téren a válogatási kritériumok igencsak megnehezítették a megfelelő darabok megtalálását. Izlandon az iskolákban például túlnyomórészt a hagyományosabb izlandi gyerekverseket használják az oktatásban, de egy-egy szerző, többek között a már nálunk is ismert Andri Snær Magnason elsősorban felnőtteknek szánt verseit a fiatalabbak is előszeretettel olvassák, és ezáltal bekerülnek az iskolai tananyagba. Az általunk alig ismert, 50 ezer fős Feröer szigeteken pedig egy-két ritka kivételtől eltekintve leginkább dalszövegekből áll a tizenéveseknek szánt feröeri nyelvű líra.

Míg az új kötetben helyet kapó versek témái részben megegyeznek a „régii” svéd gyerekversekből ismertekkel – barátság, szerelem, család, iskola, elmélkedés a világ dolgairól –, külön kategóriába kerültek az abszurd, illetve a minket körülvevő világ gondjait, a globalizációt, a fogyasztói társadalmat, a környezeti problémákat tematizáló versek. Nyilvánvaló, hogy ezek a témák már a kisiskolásoknak szánt költeményekben is megjelennek, ami nem csoda, ismervén a skandináv fiatalok környezeti kérdések iránti fogékonyságát.

A kötetbe beválogatott versek leginkább a 8–12 év közötti korosztályt szólítják meg, de akár fiatalabbak is találhatnak közöttük a szívüknek kedveset. Az itt – részben ízelítő gyanánt – közölt, minden skandináv országból egy-egy képviselőt felvonultató válogatás fele-fele arányban tartalmaz a kötetbe beválogatott, illetve abban nem szereplő verseket. Utóbbi csoportba inkább az említett korcsoportból felfelé kilógó költemények kerültek.

ANDRI SNÆR MAGNASON

(1973–) izlandi író, rendező, környezeti aktivista. Számtalan műfajban alkot, magyarul eddig prózai művei jelentek meg: *A kékbolygó története*, az *Időláda* és az *Időről és vízről*.

Homo Consumus

Az ember alaptermészete
nem a vadászösztön volt

Régen
a nyílhegy
és a fegyverek kora előtt

az ember a pusztaságokon vándorolt
és gyűjtögetett
gyökereket gyűjtögetett
és gyümölcsöket gyűjtögetett
tojást és frissen elhullott állatokat

én
a modern ember
a tévéfüggő
érezem, ahogy előtör belőlem az ősember
amikor a bevásárlókocsival száguldozom
és csak gyűjtögetek, gyűjtögetek és gyűjtögetek...

Az vagy, amit megeszel

Nagypapa 70%-ban vízből állt
70%-ban abból a patakból
amely a hegyről folyt le
a háza mellett.

30%-ban pedig
a pizstrángxól a patakban
a hófajdból a hangásban
és a bárányból a fűben
amely a ház körül
hullámozott a szélben.

én nem állok 70%-ban vízből
legfeljebb 17%-ban szódából
a maradék diétás kóla és kávé keveréke

olasz tészta vagyok és kínai rizs
dán sonka és dél-afrikai ananász
az ereimben amerikai ketchup csörgedezik

az vagy, amit megeszel
a világ kicsinyített mása vagyok

a Bónus szupermarket kicsinyített mása.

Asztali ima

Köszönet neked, Pedro, aki elültetted a magokat,
köszönet neked, Sanches, aki öntözted a növényt,
köszönet neked, Maria, aki leszted az almát,
köszönet neked, José, aki rekeszekbe raktad,
köszönet neked, Vargos, aki hajóra tetted,
köszönet neked, Örvar, aki behoztad az országba,
köszönet neked, Halldór, aki kiszállítottad,
köszönet neked, Helga, aki kipakoltad,
ha ti nem lennétek,
ÉHEZNEK!!

Hófehérke

Hófehérke semmiből nem tud hatos csomagot venni
a törpék ugyanis heten vannak

hét tejforraló edény, hét vekni kenyér,
hét ing, hét pár zokni, hét piszkos tányér,
hét koszos alsónadrág, a hét hét napján

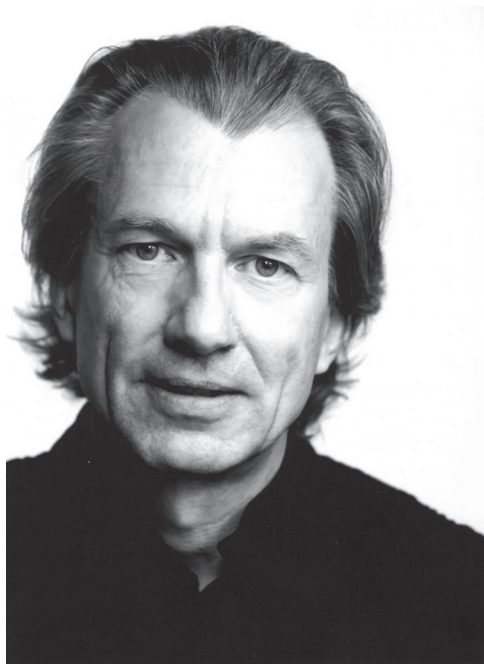
szokás szerint
hét csirkét akart a kosárba dobni

de meggondolta magát
egy üveg vörösbort vett magának

meg hét mérgezett almát

THORSTEIN THOMSEN

(1950–2021) dán író, költő, elsősorban gyerekeknek és fiataloknak szánt művek szerzője.

Nem egyezik az ízlésünk

A földből nagy giliszta bújt elő.
Öcsémnek adtam: erre ő vevő.
(Pontosabban a szájába tömtem én,
egy korhadt bottal, a kert szegletén.)

Csak rágta, rágta, néztem kínosan,
és nagy mosollyal, vígan mondta: Nyam!
Ebből pedig csak egy következik:
ízlésünk biztosan nem egyezik.

Georg

Georg tízéves.

Óriási a nyelve.

Akkora, mintha egy három és fél méteres férfié lenne.

Pedig Georg csak egy tízéves

Down-kóros gyerek.

Amikor azt mondja, etőató,

a mentőautóra gondol.

Amikor azt mondja, epüjőé,

a repülőgépre gondol.

Azért beszél így, mert fogyatékos,

és akkora a nyelve.

Georg imádja a világot.

Ha összefutsz vele

a buszon

egy esős napon,

ne sandíts rá

ijedt tekintettel.

Veregesd meg a vállát, és mondd neki: SZIA!

Meglátod, mennyire boldog lesz.

Bárcsak autó lennék

Bárcsak autó lennék
mondja Anne.

Akkor soha nem kellene mosogatnom
sem bevásárolnom.

És az anyám sem szidna le
semmiért.

És nem kellene a nyelvemet is megdörzsölni
fogmosáskor
sem rossz lehelettől
tartanom.

Lemosnának
és felfújnak a kerekeimet.

Bárcsak autó lennék.
Akkor a gyomrom sem
rándulna össze,
amikor a nyolcadikos Adam
Thomas nővérével
kézen fogva
elsétál mellettem.

Ragyogó piros kenu

Ott egy ragyogó piros kenu,
üvegszálas,
evezővel, meg ami kell.

Figyelj, mondja Anne.
Nem megyünk vele egy kört?
Csak egy kicsit?

Nem, mondja az apja.
Nem a miénk.
Ezt TISZTELETBEN kell tartani
mert a TULAJDONHOZ VALÓ JOG
TÁRSADALMUNK
SZABADSÁGÁNAK
ALAPJA.
Ugye, érted, kedvesem?

Persze, éntem, feleli Anne.
De nem megyünk vele egy kört?
Csak egy kicsit?

CHRISTIAN LØCHSTØER

(1983–) norvég író, dal- és reklámszövegíró, műsorvezető. 2013-ban a *The Fox – What Does The Fox Say?* (Mit mond a róka?) című, több társával közösen jegyzett zeneszáma az év legnézettebb YouTube-videója lett, amelyből később könyvváltozat is készült, majd egy gyerekverskötet is követte.

Foto: Tord Litleskare / tordlitleskaraphoto.com

A Föld egyedül van

A Föld egy nagy strandlabda
a mindenség vizén.
Medúzaként leng körbe
sötétség tengerén,
és keresi az anyját,
az apját és a bátyját,
de a Föld egyedül van,
és tudja, érzem én.
A Föld egy nagy szem szeder
bokor alján, védtelen,
egy szem málnára vágyik,
csak nézné, szerelmesen.
„Jövőre, tavasszal”, mondja
évek milliárdja óta,
de a Föld egyedül van,
végérvényesen.

Agycsere?

Helló! Bocsi!
Egy agycserét, valaki?
Ha bárkit érdekel,
már jön is a pacsi.
Az én agyam reménytelen,
mindent elfelejt,
azt is, hogy mit felejt el,
szóval tök selejt.
Tessék? Hogy micsoda?
Hogy akkor minek cserélni?
Tudod, azért van, aki
az ilyen agyat igényli.
Ha például gyakran
kísértenek rossz emlékek,
az agyam elintézi,
s mintha nem is lennének.
Cikiznek az iskolában?
Piszkál valaki?
Fogalmad sem lesz róla!
Hát nem állati?
Szóval, ha úgy érzed,
hogy nem igazán borzaszt,
ha elfelejtetted a nevedet,
vagy azt, hogy hol laksz,
kapd ki az agyam,
és rakd át a tiédet!
Megoldhatjuk magunk is,
vagy irány a sebészet.

Anyám, a ragadozó

Ha már sötét a város,
anyám sétálni megy.
Van nála bárd és fűrész,
meg zsák is, nem csak egy.
„Hová mész?” hogyha kérdem,
azonnal rám dörög,
sziszegve mondja: „Hallgass!
Sétálni csak, kölyök!”
Majd szép csendben kisurran,
kezében leng a bárd,
és nemsokára hallom,
hány hang vonyít, kiált.
De legfülsértőbb mind közt
az a csúf, rekedt kacaj,
és másnap bús a környék:
eltűnt több macska, jaj.
Lehet, hogy képzelődöm,
de mégiscsak gyanús:
miért nem fogy el SOSEM
mélyhűtőnkől a hús?

Ebben a testben

Ebben a testben jó néhány személy él,
Nem több vándorló klóngyűjteménynél.
És egyre csak gyűlnek, mert nincsen megállás,
Lassanként ellepnek, mint erdőszélt a bodzás:
A sóher, aki a metrón is folyton csak bliccel,
A tolvaj, aki a boltban soha nem éri be csipsszel,
A méregzsák, aki a függönyre dühből csomót köt,
A tudatlan, aki a pocokra azt mondja: hörcsög,
Az érzékeny lélek, aki sírva a fák mögé bujdos,
A majrás, aki reszket, ha ránéz a fogorvos,
Az izmos, aki mindent erőszakkal old meg,
De mindez nem én vagyok, s nem is értem, főleg.
Mert leghátul ott áll, akit senki sem vesz észre,
Aki félszegen mosolyog, szemét földre sütve.
Ha meglátod, mosolyogj, és köszönj rá, kérlek,
Mert az volnék én, ha hiszed, ha nem, tényleg.

MÅRTEN MELIN

(1972–) svéd író, költő, mintegy 130 gyerekkönyv szerzője, a Svéd Gyerekkönyv-akadémia tagja. 2022-ben Astrid Lindgren-díjjal jutalmazták.

Bárcsak

Néha azt kívánom,
bárcsak olyan kicsi lennél,
hogy elférj
a tenyeremben.

Néha pedig azt kívánom,
bárcsak olyan kicsi lennék,
hogy elférjek
a szívedben.

Névmások

én
te

micsoda?
ő?
ti?

és
akkor
mi??

Kép

Már egyáltalán nem szoktam rajzolni
nem tudom miért.

Talán azért mert
már senki nem
teszi ki a rajzaimat.
Talán azért mert olyannak
látom a körülöttem lévő világot
amilyen
és nem olyannak amit
szívesen rögzítenék
a papíron.

Mag

Lépjetek rám
köpjetek le
tapossatok a földbe
nyugodtan,
hogy nőhessek
szárba szökkenhessek
fel, a magasba
mindannyiótok fölé.

STEINTÓR RASMUSSEN

(1960–) feröeri tanár, költő, író, a Frændur együttes alapító tagja, de önálló dalszerzői pályafutása is jelentős. Gyerekdalok mellett verseket és gyerek-, illetve felnőtt krimiket is jegyez.

Martin

Martin nem egész olyan, mint a nagyapja,
de mind a ketten nagyon jó fejek.
Papát a városban látni gyakorta,
de Martin kimozdulni nem szeret.
Többször úgy indul el az iskolába,
mint mások is sokan, kedélytelen.
Nagyapája jókedvűen dudorászva
lépdel munkába minden reggelen.

Éjszakánként sokáig van Martin ébren.
A játékokban él: az más világ.
A nagyapának más jár a fejében,
tengeren s parton várja társaság.

Martin cseveg csak folyton, és üzenget,
profilja is van az interneten.
Nagypapa ország-világot megnevetet,
sok barátja már túl a hetvenen.

Martin fotóz, gyorsan merül az aksi,
a laptopjára új zenéket tölt.
A nagypapája rosszul hall, és vaksi,
de tudja a várható időt.
A FIFA-ban úgy játszik Martin, mint egy felnőtt,
keményen támad, felrúg pár csatárt.
Ám nagypapa is rúgott nagy gólt, kettőt,
még hajdanán, mikor focizni járt.

Martin gyakran mondogatja:
az öregeknek nincs is életük!
Erre persze visszavág nagyapja:
aki ma gyerek, csak játszik mindenütt.
Martin és nagyapja hajthatatlan.
Ki tudja, melyik álláspont helyes?
A két szemlélet mindig összeecsattan
– más-más világban élnek: érdekes.

Úgy hívnak: Babe

Töriből ne kérdezz,
de föciből se ám.
Karó minden nyelvtan-
és matekdogám.
Nem ismerem Európát,
de Feröert se jól.
Macskakaparásomért
a tanár beszél.

Az iskola nem izgat.
A szüleim hülyék.
Gáz a rádióműsor,
csupa hulladék.
A tesóm csak fáraszt.
Nem hagy élni sem.
De barátaim közt
cool az életem.

Mindig táncolok, éneklek, élek nagyon,
a sok bulit is mindig adom.
Ettől lehetek persze totál up to date,
a haverok mindig csak úgy hívnak: Babe.

Minden este csetelek csak,
ahol jól ismer a geng.
Ott tudom meg én is,
mi menő, mi most a trend.
Mi okés, vagy mi miért égő,
és mi szimplán csak tök jó.
Mi rulez és mi übergáz,
mi király, mi csúcstutkó.

Mindig táncolok, éneklek, élek nagyon,
a sok bulit is mindig adom.
Ettől lehetek persze totál up to date,
a haverok mindig csak úgy hívnak: Babe.

Patat Bence fordításai

A „Szerb blokk”

2022. szeptemberében három feledhetetlen napot töltöttünk Banja Lukán, a 7. Nemzetközi irodalmi találkozón többek közt Turczi Istvánnal aki egy adott pillanatban, elragadtatásában nagy nyilvánosság előtt ígérte meg, hogy a Találkozó évfordulóját a résztvevők költeményeiből összeállított blokkal fogja köszönteni.

A feladatot rám bízta – elfogadtam. Hogyne fogadtam volna el, hiszen azon a vidéken húsz gyönyörű évet töltöttem, második otthonnak tartom, első fordításaim a Banja Luka-i *Putevi* (Utak) folyóiratban jelentek meg. Az akkor kialakult barátságoknak köszönhetően vehettem, vehettünk részt a találkozón.

„Szerb blokk” – de nehezen írom le. Én, aki Kastavban (akkor Olaszország, később Jugoszlávia, jelen pillanatban Horvátország) születtem, Zentán nőttem fel, tanulmányaimat Zágrábban végeztem, 20 évet Bosznia-Hercegovinában éltem, a szerb-horvát, illetve horvát-szerb (kinek hogyan tetszik) nyelvet ismertem/tanultam meg. Igaz, a szerb-horvát nyelven belül létezik ekavski, ijekavski és ikavski változat. Az ekavski változatot a Szerbiában élő szerbek használják, az ijekavskit a horvátok és a Bosznia-Hercegovinában élő szerbek (a mai napig is), az ikavskit pedig a dalmátok. Jött a délszláv háború – ahogy sokadmagammal vallom – örület, a valamikor egy országot összetartó folyók országhatárokká váltak, egy ország darabjaira hullott és az egységes szerb-horvát nyelvből lett külön szerb, horvát, bosnyák, montenegrói nyelv. Sőt: Szabadkán a bunyevác nyelvet is hivatalos nyelvként ismerték el. Mindenki mindenkit tökéletesen ért, mégis, külön nyelvet beszél – mert más-ként veti a keresztet, mert más vallást vall, mert... De nem folytatom: maradjunk abban – én nem tudom az embereket színük, vallásuk, nemzetiségük szerint szeretni vagy gyűlölni. Az olyanokat, akik ezt teszik, nem értem, nem is akarom megérteni.

Tehát „szerb blokk”. Olyan három szerb költő verseiből készítettem összeállítást, akik méltán képviselik a szerb költészetet. A három szerző: Predrag Bjelošević, Risto Vasilevski és Vidak M.

Maslovarić. Mindhárom vitathatatlanul elismert költő, részt vettek a Banja Luka-i 7. Nemzetközi irodalmi találkozáson, és – mert minden válogatás bizonyos mértékben szubjektív is, bevallom – barátaim.

A szerb költészet, a többi európai nemzet költészetéhez hasonlóan sokszínű. Ami csak ezen égtáj, a volt Jugoszlávia költészetére jellemző az általános, emberi érzések, mindennapok, jelenségek kifejezése mellett, megkerülhetetlen téma: a Délszláv háborúban átélt borzalmak. Mindhárom kiválasztott költő alkotásában jelentkezik – ami számomra nagyon fontos: nem nemzeti alapon. Ebben a háborúban mindenki szenvedett. Megölt, megcsönkített, nyomorékká tett szeretőt, férjet, szülőt, testvért, barátot; szerb, horvát, bosnyák, montenegrói, netán valamelyik nemzeti kisebbséghez tartozó egyén egyaránt siratott.

PREDRAG BJELOŠEVIĆ

Költő, drámaíró, műfordító. 1953-ban Banja Lukán született, ahol jelenleg is él. 1975-ben a Banja Luka-i Közgazdasági főiskolán diplomázott, majd a Pedagógiai Akadémián irodalomelméletet hallgatott. A Szófiai „Krstó Safarov” Nemzeti film és színházi akadémia bábszínházi rendező szakon szerzett diplomát, 2009-ben pedig magisztrált.

1993-tól 2018-ig a Szerb Köztársaság Gyerekszínházának igazgatója. 2016-tól a Szerb Köztársaság Írószövetségének elnöke. A Szerb köztársaság Írószövetségének gondozásában megjelenő *Nova Stvarnost* folyóirat és kiadóvállalat fő- és felelős szerkesztője.

A Szerbiai Írószövetség, valamint a várnai Szláv művészetek és irodalom akadémia rendes tagja.

Eddig 12 verseskötet, 7 elbeszéléskötet tulajdonosa. Műveit számos nyelvre fordították. Válogatott versei olasz, francia és macedón nyelven jelentek meg, a magyar előkészületben van.

Gyerekversei az általános iskolások részére kiadott tankönyvekben is szerepelnek, a *Tužni princ* (Szomorú herceg) lírai mese pedig, szintén az általános iskolások részére, kötelező olvasmány.

A vak

Én nem vagyok vak
Látok
A homály
A tükörben van

Ember, forma, költemény

Az ember – lehetővé teszi hogy a költemény
a legváltozatosabb formában tündököljön

A forma – önmagában nem költemény
az ember számára érthetetlen

A költemény – a formától szabadulva
magát az embert szárnyalja túl

Most, néha, elképzelem

És a tekintettel lángra lobbantott elégett tűz
a tűzben az arc pillanata mint szégyen túlon túl csalóka
a fehér galambok egyre jobban szarkákra hasonlítanak
az egykor hosszú utca most rövidnek tűnik
az egykor gyors könnyed mozdulat nehézkes vontatott
időtlen idők óta ugyanazzal a hévvel egyedül a halak
ugrálnak a vízből és falják a figyelmetlen rovarokat
és abban a pillanatban áldozatuk vétkét ismétlik
az embereknek csodálatos alakjukat mutatják

A világ arca immár vitathatatlanul – kifejezéstelen
az arc felesleges – a jelmez az amire szükség van
menekülni nincs hová
mindenütt
megvalósított álmaink strázsálnak

RZs

RZs ember volt
Csípős nyelvű
RZs jó ember volt
Csípős nyelvű
RZsnek nyelve nem volt
Csúszdája volt
Ahonnan az életre kelt szavak
Szeite röppentek
A nyílt tengerbe
Vagy a krokodil szájába
Mindegy
A tengert felkorbácsolná
RzsrszsRzsrszsRzsrszs
A krokodilt dühítené
Rzs Rzs Rzs
Ő maga
RZs
Továbbra is a parton állt
Világítótoronyként
Ólommal töltött jelekkel
A madarakat és
Az egyetemes hangoktól
Nyútt érzelmektől
Meggzabadult Rzs költeményt
Ésszerű röptére figyelmeztette

/T/ a ránk hasonlító

Madaratok /T/-re hasonlít

De a /L/ nem repül
szalad
ólomsúlyként zuhan
az égből

Ha már Önmagadban sem a Napban sem bízol
/L/eljes súlyával esik a /L/alajra
a /L/ a sötét/L/ és a /L/irannia jele
a /L/ a földerők gyermeke
tudatalatti énünkben él
és míg alszunk bagolyként les bennünket
gyertyát olt míg szenvedélyesen költeményt olvasunk
a villanykapcsolón /L/ik-/T/akkal jelentkezik
a /L/ rothadásként és /L/etemként
a homály előtti legyek kórusaként bűzlik

/T/ /L/alán rád hasonlít /T/e madár
de utatok annyira különbözik
míg /L/ /L/erhével a föld gerincét sanyargatja
/M/ szárnyaló könnyedségével
mindent megtesz azért
hogy a föld dalát a naphoz közelítse
hogy a tüzet a vízzel legyőzze

Esés, felemelkedés

Esés. Csak esés. Felemelkedik.
Uram. Hányszor estél.
Hogy ilyen magasra.
Mindenki és mindenek fölé.
Emelkedtél.

Egykor és most

folyó mellett BL városban nőttem fel
bármelyik város is lehetett volna
magamnak ugyanazt a kérdést tenném fel

magas fűvel benőtt a nyáifa vastag csomós
gyökerével teli parton szaladgáltam
a gyerekekkel a várfalak közt bújócskáztunk
de mérges kígyót ritkán láttunk
tőlük csak a mesékből féltünk
és előlünk mintha ők maguk is elhúzódtak volna

ma mikor fiammal sétára indultam
ugyanazon a parton ugyanazon várfalak között
a magas csomókba nőtt fű helyett
a görcsös gyökerek közt
kígyók játszadoztak
a várfalakon esetlen siklók remegtek
farkukat győztes zászlókként
lengették

lépten-nyomon az apai aggodalom szólt belőlem
– vigyázz hová lépsz
– nézz körül
– látod azt ott fenn

fiam egyszerre csak megállt
ezek a kígyók akkor is léteztek
mikor te gyerek voltál

abban a pillanatban az eget
feketerigó-sereg lepte el
mintha hamarosan esne – mondtam
sietnünk kell

'90.¹⁰

10 1990 – akkor már érezni lehetett, a délszláv háború nem kerülhető el.

Jaj, szonett

```

+++++
+++++
+++++
+++++

+++++
+++++
+++++
+++++

+++++
+++++
+++++
+++++

+++++
+++++
+++++
+++++

+++++
+++++
+++++
+++++

```

'93.¹¹

11 1993-ban a véres délszláv háború Boszniában tombolt, pusztított. A ke-
resztek halottakat jelölnek.

Fivéremet a szúnyograjban ismertem fel

Fivéremet a szúnyograjban ismertem fel
a dühös szúnyograjban tűnt fel
az orrhegy körül elviselhetetlenül zümmögő dühös
szúnyograjban

Az első lámpásom alá szállt
az első forró búráján sütötte meg magát
az első közös tükrünkre köpött
A fény
a nappalt csak pillanatra világítja meg

Fivéremet a szúnyograjban ismertem fel
a folyó mellett átfázott szúnyograjban
a vak szúnyograjból hallgatásával
tűnt ki

Következményekkel nem törődve
tártam szét karom gomboltam ki ingem
csak őt akartam megölelni
őt az egyetlen életre kelteni

És a folyó vak őrei emberi véremmel részegen
abban a pillanatban
lábam alatt heverték
haláltusájukban a vért egyikük a másiktól szívta

Vérem csak őt nem volt képes megfesteni
mérgegyedül rá nem hatott
véremet a folyóba egyedül ő köpte
és mintha semmi sem történt volna
a folyó másik partján kezdett egyedül zümmögni

Ma ismét a folyó partján állok
mögöttem a meg nem értett évek évszázadok
a halak a sziklák mögül félelemmel vegyes hódolattal
figyelnek

a madarak az ágakról meleg ürülékkel üdvözölnek
de mindez nem keserít el
tudom fivérem a part túloldalán van
ugyanazzal a csennel adjuk át magunkat a halászatnak
a kettőnket látszólag elválasztó víz pedig
– csobogásával – partunkat még szorosabban fogja össze

Epheszosz halott – Epheszosz él

Jövők múltján lépegetünk
Csendülnek a csiszolt márványlapok
Léptek dobbanása figyelmezteti
A kígyókat gyíkokat sünöket patkányokat
Emberek a közelben
Élni sötétben a legbiztonságosabb

Epheszosz halott – Epheszosz él

Viharfelhőkként érkeznek Uram
az új turisták
Lenyűgöző a szabad ég alatti színház térhangzása
A könyvtár a Temetővel
Csonkán is lenyűgöző
A Nyilvános házból meg csak jel maradt előtte kőbe vésett
Női talp természetes nagyságban
Többszörösen lyuggatott pontokból álló szív
Meg a diszkrét rés a pénzt...

Nézzétek meg ezt a csodát is – Nyilvános budi – kiáltott
valaki

A klotyó nyílása alatt hegyi patak csobog
az ürüléket mielőtt még büzt árasztana
a Jón tengerbe viszi

Epheszosz halott – Epheszosz él

Az ősi város romjaival is túlnő bennünket
Míg a török túravezető a történelemről részletesen beszélt
Ügyelt arra, hogy közülünk senkit se sértsen meg
Igen, iratok bizonyítják, itt, ahogy Izmirben
– És az egész régióban, amint tudják, egykor
A lakosság többsége katolikus volt, de sajnós,
Bár ott fenn meg van még Szent János temploma, itt már
Keresztények nem élnek! Itt már keresztények nem
élnek!

Epheszosz halott – Epheszosz él
 Az égbenyúló kőszínház színpadán
 A kétezer lelket befogadó színházban
 „Az ember és az idő” című versemet adom elő
 És míg a néma hangutánzó hangokat sorjázom
 Tavaszi eső ösztönöz
 Fürdeti az épp eszmélt kifejezések értelmét
 Bőralatti csipetnyi iszonyként szól belőlem:
 – Uram, itt engem mindenki éit
 A csúszómászók is a madarak is a ragadozók is
 Uram ezt az örök várost nincs kedvem elhagyni
 Ezt az emberek és istenek mennyei szónoki emelvényét

Epheszosz halott – Epheszosz él

Két kórus jelentkezik
 A Múlt és a Jövő
 Egyik a mítoszi tér mélyéből
 – Késem szabályos

A másik a villám hangjával a Kemény égből
 – Késed a felelős mindenért

A nyílt tengert a költemény szavai borzolják

A távolból hamarosan jöhetne a víz válasza
 Utána meg tudvalevő – Mi is a végre meghallgatott turisták
 Halhatatlanná válnánk – Mi akiknek nem kellene
 erről a csodálatos helyről sehová menni
 Mi az otthonukban vereséget szenvedettek

Epheszosz, 2015. 03. 13.

RISTO VASILEVSKI

(Nakolec 1943 –) kétnyelvű – szerb és macedón – költő, filozófus, műfordító, kiadó, akadémikus, végzettségét tekintve műépítész.

Az irodalmi életbe fiatalon, pozsaróci (požareváci) tartózkodása alatt (1964 – 69) kapcsolódott be. 1969-ben Szendrőbe (Smederevóba) költözött, ahol ma is él.

A „*Smederevska pesnička jesen*” nemzetközi költőtálalkozó elindítója, sok évig igazgatója. Több irodalmi, művészeti, kulturális kiadvány, folyóirat szerkesztője, az Arka kiadóvállalat főszerkesztő-tulajdonosa.

Eddig 28 verseskötet, 5 filozófiai mű, 5 gyerekverseket tartalmazó kötet, 84 fordításkötet tulajdonosa. Versei antológiákban szerepelnek, számtalan nyelvre fordították.

Költemény (1)

Ó, sikamlós test!

Anélkül, hogy
érintettek volna,
rajtad hányan
csúsztak el!

Óda a vízhez

Halhatatlan varázslat a víz,
önmagát teremtő varázslat.
Minden alakban
önmagát fenntartó test;
minden világban
rendszerteremtő rejtély;
mindent összetartó
köldökzsinór.

Utat önmagának nyitó
kard a víz;
tükör, melyben minden látszik
bármivel is piszkolt;
önmagát és minden mást
megnyugtató nirvána.

A víz a lét minden reteszének
láthatatlan kulcsa;
mindent szétbontani vagy
feléleszteni képes gyanta;
fény, melyet meg lehet szentelni
és rajta istent tisztelve járni, –
melyben sem a hit, sem a kereszt
nem veszhet el.

Mi mindannyian vízből vagyunk –
születésünktől halálunkig cseppfolyósak –
mi, akik kódokon és géneken keresztül
ismét visszatérünk,
hogy az életet vele folytassuk.

A teknős

mozdulataiban az idő
lassú sodrása összpontosul.

rajta a tölgy gyökerén lévő ráncokhoz hasonló
mély barázdák
az életben eltöltött
hosszú évekről szólnak.

a közömbös,
esetlen léptek,
az állandó mozgásban lévő ház,
mellén a vért
biztonságról és
gondtalanságra való hajlamáról
áulkodnak.

csak a gödör –
hátát minden veszélytől
a föld gerincén
egy bizonytalan búvóhely
óvja,
szemgolyója meg kémlel
és egyenesen
a halál szemébe néz.

Mese a barbárokról

A barbárok nem mindig valahonnan jönnek.
Mellettünk is születnek,
velünk élnek,
olykor ugyanabban az ágyban.
Születésük irányította,
megtanította valamire, amire minket nem,
meghatározta nehezen elfogadható
mércejüket.
Így kerülnek a bűn közelébe,
úgy élvezik az elkövetett gaztetteket,
hagy talán nem is tudatosan teszik.
De, minden összetűzés és háború,
amennyire külső, ugyanannyira
belső tényezőktől is függ,
amennyire mások okozzák,
annyira mi is elfogadtuk.
Mi is bennük voltunk és
az áldozatokért mi is felelősek vagyunk.
Barbár arcát a tükörben, melyben
önmagát nézi, senki sem látja.
Legjobban a másén látja,
mint ahogy a fegyver is, idegen kézben
jobban látszik.
Saját haláláról,
ahogy az idegenéről,
senki sem beszél,
főleg nem a közelgőről,
akárki is az előidézője.
A másokon elkövetett gaztettet
senki sem ismeri el,
mindenki igazolja,
azzal, hogy megtette.
A barbárok sokadalmában
így maradnak meg a barbárok.

Második közzétett levél

Jovan Zivlakhoz¹²

Különösen fura dolgokhoz kezdek alkalmazkodni.
Halált hozó képekkel étkezem.
Testeket roncsolt végtagokkal, felszakított gyomrokkal,
lefejezett törzseket
férges, legyek, féktelen darazsak támadnak.
Borozás közben leégett épületekről,
lerombolt otthonokról, meggyalázott tornyokról beszélnek.
Tudatom gyerekujjából készült nyakláncokat vizsgál,
tekintetemet a szemekkel, fogakkal tele sisakoktól
elfordítom.
Alvás előtt a vészjóslo vesztőhelyekről szóló híreket
hallgatom,
dicsfényben a fekete hősök.
Álmomban lerombolt hidak, letiport nemzetek jelennek meg.
A harctérről megszököttek hangja ébreszt.
Mindenki, a maga módján,
a mindannyiunkat érintő végzetről szól.
Nekem meg 6.30-kor az 1. számú kapun be kell menni,
majd az elárultakat, otthontalanokat, az ütközetek élő tanúit
hallgatva,
minden kezdet előtt, mindent újra átélni.
Munkaidőmet az elbeszélésektől, tanúskodásoktól
meggyötörten
kell ledolgozni
és este az ágyba kimerülten roskadni,
hogy mindent előlről kezdjek.

Istenem, így mivé válok,
milyen átok ránt majd magával?

Szendrői kaszárnya¹³, 1991. október 15.

12 Ismert vajdasági szerb költő

13 A költő, mint építészeti szakember, kényszerből ebben a kaszárnyában dolgozott. Az egységek a frontokra, Horvátországba és Bosznia-Hercegovinába innen indultak és ide tértek vissza.

A mezőőr

őrizni kell a mezőt, a kenyeret, a madarakat.
a patak vizét a forrástól a torkolatig. a termést.
ősz. agárrá kell válni és föld alá menni,
földalatti magokat őrizni. a levegőbe kell
emelkedni, minden rezdülést elfogni.

mezőőr lettem. zöld posztó tokban messzelátót
kaptam. kötélgyűrűt. nyúzott állatbőrön
utasításokat. (valakit karóhoz, útmenti
kőhöz kell kötni). adtak puskát,
kést, hatalmat. mondták: őrizd
a mezőt, őrizd a földrészt (a tengerhabból
és a levegőből teremtettet). őrizd önmagad.

sok törzs vonult el mellette (nem bántották).
fényképezték felülről, alulról, minden
oldalról. az utolsó remek térképeket adott.
azokon szépen látszik: a mezőnk. mezőnk mellett
a tenger. a folyók, a tavak, a kivágott erdők.
minden nyitott, elbújni nincs hová.

nekem mondták: szemed világára vigyázz.
megmutatták a mezsgyéket, a határokat a levegőben.
most azokra vigyázok, vigyázó szemmé válok.
a valóságban és álmomban is. mindez kinek kell?
annyiszor mentem át rajtuk, képzeletben és tényleg is.
nyilvánosan és titokban. azokhoz mindig, mint
a legszebb forráshoz, tudatom alappillérehez mentem.

érezem: nekem szűk a mező. akár a kőnek
a kebel. nekem a tágasság kell. a tér. a világ.
de mit tehetek: veszem a puskát, célzok.
a határon túlra. valaki hátát, valaki életét.
koponyákra lesek. Fenyegetek, fenyegetésre
fenyegetéssel válaszolok. fogam fehérjét mutatom.

senki sem viccel. mindenki saját mezejét védi.
mitől? kitől? (vagy: kinek?). századok
múltak és minden a helyén maradt.
a dombok és a hegyek, a levélzet és a fák, az úr.
csak az emberek raboltak, határokat mozdítottak.
ütközetek és vér árán. ütközetek és halál árán. én
a mezőt továbbra is őrzöm. azt is tudom, kiét.
azt is tudom, miért. csak tettettem magam...

VIDAK M. MASLOVARIĆ

Író, költő, drámaíró, kritikus és esszéíró 1950-ben az Andrijevice melletti Božićin (Montenegró) született. Francia nyelv és irodalom szakos tanár, de foglalkozását tekintve újságíró. Munkaidejének nagy részét a Belgrádi Rádiónál töltötte, a *Treće doba* (Harmadik korszak) műsort, majd a Kulturális rovatot szerkesztette, végül az Első műsor főszerkesztő helyettese.

A Szerbiai és a Montenegrói Írószövetség tagja, a Szerbiai Írószövetség alelnöke, a Nemzetközi irodalmi együttműködésért felelős bizottság titkára, a Szerbiai Írószövetség *Francuska 7* irodalmi fórum szerkesztője.

Eddig 8 verseskötet, egy regény, egy dráma és három irodalmi tanulmány tulajdonosa. Emellett több antológia szerkesztője, illetve társszerkesztője.

Műveit számos nyelvre fordították.

A JÖVŐ LÁTHATATLAN FELTALÁLÓI

részletek

„A halál után is élni akarok! Azért az ajándékért, mellyel képes vagyok kifejezni azt, ami bennem van, hálával Istennek tartozom.”

Anna Frank

1.

Árnyak és félelem nő a fehér falak között,
A csend a valaha létezőnél is sűrűbb,
Cseppet sem ünnepélyes, figyelmeztet,
Ő, a nő, Én és az égbolt alatt
Alig hallható leheletként létező Ház
Titokban a családtagjait szólító
Haldoklót hallgatjuk,
A közelgő halál tüdejéből jelentkezik
És távozását a sehová, a semmibe készíti elő.
Kezdetét és végét alakítja
Nem kérdi – gyökerét,
Törzsét, hűvösét örökli-e valaki,
Azt sem, holmi utódnak – mennyi jegyzetet
Hagy maga után – ha egyáltalán lesz?!

Ő, a nő és én álarcot nem viselünk – minek?
Nekünk mondják, fejetekkel játsszatok,
Míg a láthatatlan kísértetek nyomotokban járnak,
Mellettek ismeretlenek is szárnyra kapnak – ráadásul,
Mint bármikor, önmagatoktól messzebb lesztek, ...
Azoknak sem könnyű, akik képesek hallgatni,
Mert ők is tudják, minden, ami nemes, a lélekből ered,

A lelkek meg, szegények, légszomjjal küzdenek
És hihetetlen sebességgel nő a semmiből nőtt félelem;
Úton, úttalan utakon a halál rohan – nem kér, magához vesz.

...

3.

...

A fehér ajtó mögött láthatatlan nyű lapul,
 Félünk fehérségetől, a látnokot kérlelhetetlenül
 Fojtogató rosszkor érkező vihartól,
 Házunk ablakára figyelmeztetést ró,
 Míg a házban elviselhetetlen csend honol,
 Mi tébolyunkat titkolva várjuk a hajnalt.
 Hallgatjuk a halál hatásáról szóló híreket,
 A jövőbeli emberek által még ezután kitalált
 kegyetlen játékokról – ha egyáltalán lesznek?!

4.

Ezt mi nem szeretjük, Uram.
 Éjnek idején, sötét kamrákból ért el hozzánk,
 Állandóan ezért remegünk így,
 Tanácstalanok ezért vagyunk – Ő, a nő és Én ezért
 hallgatunk,
 Mint vihar előtt a zsenge vetés,
 Mint az ősi ház elől elsodort szil,
 Képtelenek vagyunk a bűnről szólni,
 Mit tehetünk, hisz holnap már más napra virradunk.
 Biológia – te Júdas, tömegrohammá változtál,
 Világot pusztító soha nem látott csodává,
 Ami tavaszunk szárnyának kibontakozását nem engedi.

Néha úgy tűnik, Feléd szállok, Uram –
 Nem vagyok boldog, de szomorú se
 És ha Ő, a nő a küszöbön vízzel tenyeréből nem áldana,
 Nem tudva, reggel jő-e vagy az éjfél kertel,
 Azt hinném, halott toronyházak helyett gyalogolok,
 A fasorokba, az elkeseredett emberekbe,
 az örült vadállatokba bújt betegségben szenvedek,
 És ahogy az előzőek is,
 Az évszázad múltán – ha még létezem,
 Vidámabb verseket írok, mert ez nem költészet;
 Ezekben a szavakban sikoly tartózkodik – Költészet,
 bocsáss meg.

...

6.

Eltűntek a nyomok, az útjelzők,
 Rendkívüli állapotot hirdettek, az Avala lábánál tűz ég,
 A sírásók három műszakban túrnak,
 A tereken a mindenkori hatalom ellen tüntetnek,
 A rendőrök a tüntetőket füstbombákkal fékezik,
 Valaki a kényszerű egységes véleményt, konfettiket,
 stafétákat,
 Május elsejei kirándulásokat, La Pasionariát és Chet
 emlegeti;

...

A bolygó vesztőhely, én viszont úgy érzem,
 Szemem messze jár és a jelenet, amit nézek,
 A múltból érkezett, hogy a tavasz eltűntét igazolja,
 És azt is, hogy nyárhoz hasonló valami vár mindenkire, aki
 a magányt átélte.

Ő, a nő és Én, mint tölgy és tölgy, a csendhez szokottak, a
 sírnál nagyobb
 Ürességen osztozunk és minden jel arra mutat, semmiséggé
 változunk,

...

7.

Ki közelít bennünket a még ismeretlen vidékhez,
 És így, magányosan, hány vihart bírunk ki?
 Csepegnek a napok, a csontokat kíméletlenül mozgatják,
 Ő, a nő és Én, halandóbban, mint bármikor, az eget nézzük,
 Biztosak vagyunk abban, egy távoli bolygóról
 Megérkezik a jövő új megváltója,
 Akit másfél százada azzal a hittel várunk, tényleg létezik,
 Az est pedig, mikor leszáll és nyugtalan csontozatunk
 Megfeszített rémalakként, melyen szelek csatangolnak,
 megcsikordul,
 Ő, a nő azt mondja, fél, Én meg állítom – kedvesem,
 Sok mindent átélünk, immár idősen közelebb vagyunk
 Elődeink árnyékához, mint utódainkéhoz,

...

10.

Ott vagy-e a jövő feltalálói között,
 Magányunkról, e tavasz megkésett virágzásáról
 A bölcsek beszélnek-e veled?
 A tintatartó alatti szavakat, mely felügyeli őket,
 Az éjnél sötétebb gyertyafény mellett jegyezték le?
 Vannak-e közúti balesetek, vetésforgók, nyirkos
 Évszakok, kémcsőből vigyorgó csöppségek?
 Vannak-e rendfenntartó rendőrök,
 Vagy a bennetek és köröttetek lévő kavalkádtól
 Titeket sápadt angyalok óvnak?

...

14.

...

Létezik-e még valamilyen nemes pillanat,
 Melyben illően lehet meghalni – félelem nélkül szemet
 zárni,
 Mosolyogva dacolni mindazokkal, akik bennünket e
 világból kiírnak,
 Dacolni a tébolyodott széllel, míg a költő a Leščani
 temetőben a költőtől búcsúzik
 És tiszteletére az utolsó szavakat mondja:
 Elment, mondja csendesen – tisztán hallatszott,
 Majd egy könnycsepp cseppent – a kő megremegett,
 Megszólalt az örökkévalóság – felsírt a Duna.
 Íme: minden eddig tart – ami az első lélegzetvétel és az
 elmúlás között van, csak pillanat.

Van, aki elhallgatja az életet, van, aki költeményt dicsóít,
 van, aki annak örül,
 Hogy virág, napraforgó, üstökös lesz.
 Ebben az alkotásban csak a szó képes még nyüzsögni –
 Vele néha nehéz, nélküle még nehezebb –
 Ámen.

Fehér Illés fordításai

*Here was I born, these the scenes I treasure,
Vast Lowland plains, stretching at their leisure,
Born in this old town which seems to creep with
Lullabies my nurse sang me to sleep with,
Still I hear her singing, though she has gone,
“Cockchafer cockchafer, fly away home!”*

*(Petőfi Sándor: Szülőföldemen /
My Birthplace; George Szirtes fordítása)*

TÓTH BÁLINT

Verseim papírcsónakok egy sebes sodrású folyón

– interjú George Szirtessel –

– Több személyes vagy éppen szakmai szempontból jelentős, egyben kerek évfordulót is ünnepehetsz idén, valamint jövőre. *Slant Door* (Ferde ajtó) című első versesköteted 1979-ben jelent meg, 40 évvel ezelőtt tértél vissza először Magyarországra, miután 1956-ban a családdal együtt elmenekültél, 2004-ben elnyerted a T. S. Eliot-díjat a *Reel* (Filmszalag) című verseskötetért, 2013-ban

a legjobb fordításért járó díjat a Sátántangóért, és idén novemberben ünnepled 75. születésnapodat. Hogyan viszonyulsz ezekhez és más mérföldkövekhez? Van-e jelentőségük számodra?

– Nyilvánvaló, hogy mindenki életében vannak fontos pillanatok. Az általad említett események valóban mind jelentősek voltak számomra, de még hozzátennék néhányat: 1967, amikor először éreztem a vágyat, hogy költő legyek; 1970, a házasságom Clarissával; 1975, édesanyám öngyilkossága; és 1989, amikor kilenc hónapot töltöttem Budapesten. Amikor 1984-ben, immár költőként először látogattam vissza Magyarországra, akkor kezdtem el magyar verseket, később pedig prózát és drámát, nevezetesen Madáchot fordítani. Nem említem a gyermekeim és az unokák születését, az élet amúgy is kiemelkedő eseményeit, csak azokat, amelyek nagy hatással voltak írói tevékenységemre. A felsorolt dátumok közül 1984 határozta meg leginkább az életemet. Addig költő és képzőművész voltam, ekkor azonban felhagytam a festéssel, és helyette fordító lettem. Ami azonban még ennél is fontosabb, a látogatás új perspektívákat kínált fel az íráshoz, mind a témát,

mind a megközelítést illetően. A verseim hosszabbak, merészebbek és ambiciózusabbak lettek. Az életem ezután már nem volt ugyanolyan. 1989-ben aztán először tapasztaltam meg felnőttként és testközelből radikális politikai változásokat. 1984 és 1989 a két kiemelkedő év, de 1984 a legmeghatározóbb.

– *Részben azért fogalmazódott meg bennem az iménti kérdés, mert az emlékek, azok megbízhatatlansága és az emlékezés alapvető, gyakran visszatérő téma az írásaiban, versben és prózában egyaránt. Ez netán a korral jár, vagy mindig is „a múltban éltél”?*

– Mindig is – már késő gyermekkoromtól kezdve – szkeptikus voltam a konkrétumok és az emlékek viszonyával kapcsolatban. Vannak a helyszínre és az időpontra vonatkozó tények, és vannak a körjük szőtt narratívák. Egy közkedvelt gyerekjátékhoz tudnám hasonlítani ezt a folyamatot, amikor az ember kap egy lapot, amelyen számos pont található, és ha a megfelelő sorrendben köti össze a pontokat, kirajzolódik egy medve vagy valami más. Ha viszont máshogyan kapcsolja össze a pontokat, lehet, hogy egy zsiráf vagy egy cipő válik láthatóvá, vagy éppen semmi. Mindenki képeket keres magának a látszólag véletlenszerűen elhelyezkedő pontokban, hogy valamiféle rendet tegyen az életében. Csakhogy a világ tele van potenciális medvékkel, zsiráfokkal, miegyébbel. Néha persze előfordul – ezt muszáj elismerni –, hogy a rend iránti vágyunkat kielégítendő további pontokat képzelünk magunk elé vagy illesztünk be.

Ugyanolyan szkeptikus vagyok a saját emlékeim történeté alakításával kapcsolatban, mint bárki máséval, beleértve hivatalosan elfogadott változatokat is. Nem vagyok se történész, se természettudós. Költőként egész életem medvék, oroszlánok, zsiráfok, régi cipők és bármi más, ami esetleg megmutatja magát, intim jelenlétének érzékelésével telik. A versek nem bizonyítékai az eseményeknek, hanem maguk is nyelvi és képzeletbeli történések, valamint az érzékszerveinkre tett benyomások, amelyek a maguk módján történetiek. Sosem éltem a múltban. Éppen fordítva: a múlt, vagy annak hatása, kémiai és fizikai nyoma él bennem, mint ahogy mindannyiunkban.

– *Az életműved egy másik fontos aspektusa, amelyet mindenképp szeretnék szóba hozni, a vizualitás. Eredetileg képzőművészeknek tanultál, majd egy festőt vettél feleségül, egy volt hentesüzletből átalakított bájos házban élsz, amelynek falai különböző színekben*

pompáznak, számos kreatív projektben veszel részt, és természetesen a verseid is egyfajta alapvető vizualitást közvetítenek. Szerinted mindenki magában hordozza ezt a fajta képességet, gyakran anélkül, hogy tudatosítaná magában, vagy van valamiféle különleges tehetséged, érzékenységed?

– Erre a kérdésre nagyon nehéz válaszolni, mert nem ismerem mások képességeit. Több évig tanítottam képzőművészetet, és azt tapasztaltam, hogy egyesek tehetségesebbek, mint mások. Az esetleges tehetségre utaló jeleken túl biztos vagyok benne, hogy vannak olyan emberek, akik nagyobb valószínűséggel válnak művészekké, mint mások, talán azért, mert jobban figyelnek a vizuális ingerekre, és nagyobb készletet éreznek arra, hogy önmaguk is ingereket keltsenek. A vizualitás hangsúlyosabb részét képezi a valóságérzékelésüknek. Ami a saját tapasztalataimat illeti, már azelőtt elkezdtem verseket írni, hogy az iskola rajztermében találtam volna magam, mivel a tanáraimnak úgy tűnt, túl sok a szabadidőm. Ott felfedeztem egy olyan világot, amely új perspektívákat nyitott meg számomra, és élveztem az ezekkel való ismerkedést. Így aztán, mivel nem tudtam angol irodalom szakra jelentkezni (nem az ahhoz szükséges tárgyakból érettségiztem), képzőművészeti tanulmányokat folytattam, és öt évig műtermekben dolgoztam, mielőtt berendeztem a saját műtermemet egy szokványos ház egyik szobájában.

Az általad említett ház, ahol immár huszonkilenc éve élünk, a tizenhatodik században épült, később pedig többször is átalakították és kibővítették. A házsor, amelynek részét képezi, egy olyan városkában található [Wymondham], ahol számos korabeli épület áll. Régebben szívesen festettem tárgyakra és falakra, így amikor beköltöztünk, azzal kezdtük, hogy kiválasztottuk a falak színeit, majd néhányra képeket festettünk. Tanárként is nagy élvezettel beszéltem a kora reneszánsz falfestészetéről, a mi „freskóinknak” azonban nincs igazi művészeti értékük, csupán dekorációk. Clarissa komoly képzőművész, én azonban már nem vagyok az.

– Mint már említetted, első látogatásod és hosszabb tartózkodásod a szülőföldeden rendkívül fontos volt számodra. Többek között ekkor lettél „hivatalosan” is műfordító. Mesélnél egy kicsit erről az időszakról, és az azóta is gyakorolt új szakmádról?

– Amikor 1984-ben először visszatértem Magyarországra, körülbelül hatvan százalékát értettem a magyar nyelvnek, de mindössze tíz százalékos volt a beszédképességem. Ez azért volt, mert

a szüleim úgy döntöttek, otthon csak angolul beszélünk. Magyar szót csak elvétve hallottam, és nagyon kevés alkalmam volt magyarul beszélni. Ez az első látogatás csupán három hétig tartott, mivel azonban olyan angol költő voltam, aki tulajdonképpen magyar, sokan komoly érdeklődéssel fordultak felém. Addigra már három kötetem is megjelent. Az egyikkel egy komoly díjat nyertem, és a másik kettő is kedvező fogadtatásban részesült. Az angol Arts Council finanszírozta az utazásomat, és a Magyar PEN-en keresztül számos íróval és szerkesztővel találkoztam. A látogatásunk utolsó napján a British Council megbízottja összejövetelt szervezett a tiszteletemre a lakásán. Ott újabb költőkkel és szerkesztőkkel találkoztam, és egyikük, a néhai Vajda Miklós, aki akkor a The New Hungarian Quarterly irodalmi szerkesztője volt, megkért, fordítsam le Kosztolányi négy versét. Így kezdődött az egész. Segítségre volt szükségem az utalások és áthallások megértésében és megfeleltetésében. A négy versfordításból kettő jól sikerült. Ezután az NHQ szinte minden számába fordítottam verseket. Aztán az évek során következett Madách és a regények, valamint Orbán Ottó, Rakovszky Zsuzsa és Nemes Nagy Ágnes önálló angol nyelvű kötetei (Tóth Krisztináié jövőre jelenik meg), valamint antológiák szerkesztése és több száz egyéb önálló vers fordítása. Nagyon sokat tanultam a fordításból. A műfordítás nemcsak öröm és kiváltság számomra, hanem így törlesztem az adósságom mindazért, amit 1984-ben kaptam. Azóta természetesen szinte minden évben visszatérek Magyarországra.

– *A jó műfordító az átlényegülés és az utánzás mestere. Mégis az az érzésem, hogy minden fordítónak vannak preferenciái és egyes műfajok, hangok iránti affinitása. Rád is igaz ez a megállapítás, vagy nem különösebben számít, hogy egy hosszú és bonyolult regénnyel (ld. Krasznahorkai), vagy éppen Vas István, netán Orbán Ottó verseivel van-e dolgod?*

– Úgy sejtem, az írók egy része az enyémmel azonos vérmérsékletű alkotó, bármennyire széles tartományról van is szó, mások pedig kívül esnek azon. Ösztönösen is megérzi az ember másokról, ki milyen, ugyanakkor sok meghatározó tényező szerepet játszik egy ilyen ítéletben. Szerintem a műfordítás lényege abban rejlik, hogy nagyon figyelmesen kell fordulni mind az eredeti szöveghez, mind ahhoz, amit fordítóként létrehozunk. Amennyiben a fordító saját hangja meggyőzően hat, lehet folytatni. Onnantól kezdve már nem is elsősorban technikai jellegű kihívásról beszél-

hetünk. Teljesen mindegy, hogy Krasznahorkai végtelenül hosszú mondatairól van szó, vagy mondjuk Nemes Nagy valamelyik epigrammájáról vagy gnómájáról, esetleg Orbán Ottó egyik frappáns, köznyelven megszólaló verséről. Igyekszem meghallani az eredeti magyar nyelven megszólaló hangot, majd megtalálni annak angol visszhangját. Persze a „hang” összetett élmény. Részben felismerés kérdése. Felismerem-e egy adott hang természetét? Milyen összetevői vannak ennek a felismerésnek? Mihez kezdek a felismeréssel? Mit hordozok magamban, ami megfelelhet ennek a felismerésnek?

– *Előfordult valaha, hogy a költői éned befolyásolta a fordítói identitásodat, vagy teljes mértékben képes vagy, mondjuk, Márai angol hangjává válni?*

– Nem tudom, és szerintem nem is nagyon számít. Egyetlen fordítás sem tökéletesen tiszta üveglap, mint ahogy a mögötte lévő anyag sem hibátlan. Nem vagyok teljesen áttetsző üveg, arra viszont ügyelni kell, hogy az üvegem ne legyen törött vagy foltos, és ne torzítson úgy, hogy az olvasó észrevegye a repedéseket, foltokat és hibákat. Nem vonhatom magamra az olvasó figyelmét. Ez persze nem azt jelenti, hogy nem vagyok ott. Persze aki engem keres a szövegben, úgymint meg fog találni, de az én feladatomban az, hogy Máraira irányítsam a figyelmét. Ebben áll az én tökéletlen szolgálatom. Ami az olvasó elé kerül, az én szövegem, ahogyan az Márai szövegéből fakad. Nem belém, hanem Máraiba szeret, aki olvassa. Én egyike vagyok Márai lehetséges angol hangjainak.

– *Fel tudod idézni, mit éreztél, amikor először olvastad a saját művedet fordításban? Különlegesnek számít a verseid magyar nyelvű változata más nyelvű fordításokhoz képest?*

– Nehezemre esik a saját műveimet fordításban olvasni (sok nyelvre lefordítottak már), és ez alól a magyar sem kivétel. Méretetlenül hálás vagyok, hogy valaki vállalja a fordítás feladatát, ez a hála azonban a maga módján részben elvakít. Másfelől, belülről hallom a saját eredetimet. Érzem a mélységét és a sűrűségét, tudva, hogy ezeket én hoztam létre. Hajlamos vagyok megbízni a fordítóimban, amíg valaki meg nem győz az ellenkezőjéről. Egy magyar fordításban az a különleges, hogy olyan, mintha egy eredeti darabot fedeznék fel magamból, vagy abból az illetőből, akiben felfedezni vélem magamat. A magyar volt az énem legelső rétege,

az angol pedig a második. Korábban előfordult, hogy úgy éreztem, megszakadt a kapcsolat az első réteggel, néha mégis a felszínre bukkan. A magyar, amit fordítás közben hallok, a legelső és egy harmadik réteg, az újratanult magyar keveréke.

– *Nyilvánvaló, hogy a forma általában többet számít a líra, mint a próza esetében. Akik a munkáidat olvassák, bizonyára tudják, hogy előszeretettel kísérletezel különböző formákkal, legyen szó szonetról, terza rimáról vagy villanelláról, újabban pedig megalkottad a „tenkut” (lényegében három egybefüggő haiku egy ötszótagú önálló sorral a végén). Egy Facebook-posztban egyszer a következőt írtad: „A formák világokat nyitnak meg számomra: minden egyes forma egy olyan multiverzum lehetőségét tárja fel előttem, amelyet csak akkor kezdek felfedezni, amikor kinyitom az első ajtót, aztán a másodikat, és így tovább.” Van esetleg kedvenc/hozzád leginkább illő forma, vagy mindig az, amelyikbe éppen „beköltözöl”?*

– Ez érdekes kérdés. Bármikor képes lennék visszatérni a szonethez. Úgy tűnik, a szonett a róla alkotott elképzelésen túl is képes önálló életet élni. Mind a mai napig sokan írnak szonetteket, egész könyveket. Ezek kortárs alkotások, amelyeket kortárs témákról szóló kortárs művekként lehet olvasni. Sokkal „természetesebbnek” hatnak, és kevésbé „mutatványszerűnek”, mint néhány más forma, bár nekem semmi bajom a mutatvánnyal, és minden verset bizonyos értelemben mutatványnak tekintek. Elvégre a „legtermészetesebb” vers is mutatvány. Ugyanakkor minden forma – akár örökölt, akár újonnan létrehozott – végtelen számú lehetőséget rejt magában nemcsak a technikai, hanem az érzelmi, a pszichológiai, az elbeszélői és a drámai felfedezésre. Több különböző formában „laktam” már, idővel azonban valamennyit meguntam. Talán azért, mert már mindent felfedeztem bennük, amit csak lehetett. Persze előfordulhat, hogy újra beköltözöm valamelyikbe, ha megvan hozzá a megfelelő téma és késztetés.

– *Hogyan jellemeznéd a munkamoráloedat és az alkotói tevékenységedet? Azért vagyok kíváncsi a véleményedre, mert – még ha nem is kerülnek egy későbbi kötetbe – naponta (időnként gyakrabban) osztasz meg verseket a közösségi médiában, nem egyszer az eredeti inspirációt (például a Donald Trumpról a bűnügyi nyilvántartásba készült rendőrségi felvétel nyilvánosságára kerülését) követő néhány órán belül.*

– Természetemnél fogva és megszokásból is eléggé termékeny vagyok. A produktivitásom 2015 körül ugrott meg, amikor elkezdtem felfedezni a Twitterben – mármint az akkoriban elérhető 140 karakteres korlátban – rejlő irodalmi értéket. Ez a tevékenység különböző irányokba indított el, többek között a mikropróza felé, és készítettem is néhány ilyen munkát tartalmazó füzetecskét, nem beszélve a rengeteg nagyon rövid versről. Ezen kívül izgalmasnak találtam, hogy megfogalmazok valamit, amit érdekesnek tartok, és rögtön megszthatom másokkal. A médium jellegéből adódóan rengeteg ember olvashatta ezeket, gyakorlatilag azonban a közzétételük után nagyon rövid időn belül el is tűntek. Olyan volt, mintha egy gondosan meghajtogatott kis papírcsónakot bocsátottam volna útjára egy sebes sodrású folyón az éjszaka leple alatt. Élveztem ezt az érzést. Egybevágott személyes költői késztetésemmel, miszerint a művészeti tevékenység egy aprócska védmű felállítására irányul a végtelennel szemben, egyfajta szerencsésjáték, ami, ha úgy tetszik, valószínűleg hiábavaló. A rövid versekre és azok közzétételére egyre inkább egyfajta spirituális gyakorlatként, szinte rituáléként tekintettem. Ez nevetségesen nagyképpen hangzik, mégis őszintén mondom. Elvégre miről szól valamennyi eddig megjelent könyvem? Mindegyik arra irányuló próbálkozások gyűjteménye, hogy egy-egy hajót bocsássak útjára ugyanazon a folyón. Nem mindegyik rövid vers érdemes arra, hogy megőrizzem, talán csak nagyon kevés ilyen, de ha ugyanolyan gondossággal közelítek az elkészítésükhöz, mint egy hosszú vers, amilyen a Metro, vagy egy versciklus esetében, akkor van esélyük arra, hogy ugyanabba az irányba lebegjenek a víz felszínén. Hogy meddig? Fogalmam sincs.

– *Végül hadd tereljem a szót egy valamelyest könnyedebb téma felé. Tudom, hogy elkötelezett szurkolója vagy a helyi focicsapatnak, a Norwichnak, és a Manchester Unitedet is nagyra becsüled. Kérlek, mesélj egy kicsit a focihoz és általában a sporthoz való viszonyodról, és arról, miért nem lett mégis meghatározó témája az írásaidnak!*

– Még mielőtt elhagytuk Magyarországot, édesapám egyszer elvitt a Népstadionba, ami nagy hatással volt rám: a lárma, a nyüzsgés, a tarkaság. Az Angliába érkezésünk utáni egyik első nagy hír, amelyre emlékszem, a Manchester United csapatának 1958-as müncheni repülőgép-szerencsétlensége volt. Felfogtam, hogy tragédia történt, és figyelemmel követtem a megmaradt csapat menetelését az FA-kupa döntőjébe, ahol aztán a Bolton legyőzte őket, és a kapusuk

is megsérült. Ez képezte a Manchester United-szurkolóvá válásom drámai alapját. Természetesen én magam is játszottam, de nem komoly szinten. Mivel Londonban laktunk, csak akkor láttam a csapatot, amikor éppen fővárosi ellenféllel játszottak. Láttam George Bestet, Denis Law-t és Bobby Charlton-t. Mindannyian – különösen Charlton – igazi hősök voltak számomra.

A Manchester United volt – és marad is – a szívemhez legközelebb álló csapat. A Norwich City a helyi alakulat, így az ő meccseikre járunk. Nem valószínű, hogy valaha is bajnokok lesznek, de egy szimpatikus, szerethető vidéki csapat, amely néha feljut a legfelső osztályba, az angol Premier League-be, bár általában nem sokáig marad bent. A Norwich hazai meccseire van szezonbérletünk, de ha a munkám miatt egy másik városba kerültem volna, akkor az ottani csapatnak szurkolnék. Nyilván elfogult vagyok a Norwichcsal, de a Manchester Unitedért rajongok szenvedélyesen. Ez a bennem élő gyerek. Ők az eredeti szerelmeim, akikhez hű vagyok.

Alkalmanként írtam verseket a futballról, és a 2008-as válogatáskötetben is szerepel néhány. Ugyanakkor nem beszélhetünk jelentős futballirodalomról, talán azért, mert a jelenkori középszintű rajongói ellenére a labdarúgás a munkásosztály sportja volt, és még most is az, amely csak zszurnalisztikai vagy iskolás szintű írásokat szült. Nehéz megfelelő esztétikai távolságtartással írni róla, valószínűleg azért, mert lételeme a szenvedélyes elköteleződés. Időnként megesik, hogy elhangzik egy-egy költői kifejezés, mint amikor Sir Alex Ferguson felidézte az akkor még iskolás Ryan Giggszel való első találkozását. „Emlékszem, amikor először láttam őt. Tizenhárom éves volt, és úgy lebegett a pályán, mint egy ezüst csomagolópapírt kergető cocker spániel.” A legjobb formájában lévő Giggsre valóban érvényes volt a hasonlat. Ferguson megjegyzése maga is egy vers, ugyanúgy, mint az a bizonyos csomagolópapír.

A Liverpool nagyszerű menedzsere, Bill Shankly egyszer azt mondta: „Néhányan azt hiszik, a futball élet-halál kérdése. Biztosíthatom önöket, hogy ennél sokkal komolyabb.” Ezért olyan nehéz verset írni róla.

*A Parnasszus 2023/2 számában szerkesztői
figyelmetlenség következtében hiányosan
hoztuk le Anunciada Fernández de Córdova
egy versét. A hibáért elnézést kérünk.
A verset itt közöljük teljes terjedelmében.*

CSUDAY CSABA

Anunciada Fernández de Córdoba versei elé

A hispán népeknél már-már hagyomány az irodalom és a diplomácia összekapcsolódása: nem ritka, hogy kiváló költőkre, írókra bízák országuk nagyköveti szintű képviselőjét. Elég a chilei Pablo Neruda, a kubai Alejo Carpentier a guatemalai Miguel Ángel Asturias, vagy a mexikói Octavio Paz példájára hivatkozni. [...]

Anunciada Fernández de Córdoba 2018 és 2022 között szolgált Budapesten, Spanyolország nagyköveteként. [...] Őt nem előzte meg a költői hírnév, s így mintegy mellékesen, mondhatni inkognitóban tekintett ránk, a fővárosunkra, délszaki mivoltának különleges, szokatlan telünkre, történelmünk viharait őriző házainkra. S közben, kiküldötti státuszát mintegy metaforikusan, a távollét, az elszakíttóság magánéleti szemszögéből szemlélve, megkapó őszinteséggel szól a női lélek benső titkairól, a messzi tengervidék, vagy éppen az asszonyi lét olyan hétköznapi, elengedhetetlen kellékéről, amilyen egy retikül.

Diplomatacsaládból származik, édesapja csehszlovákiai szolgálata idején, 1979-ben már járt Magyarországon. Jogi, majd diplomáciai tanulmányok után, 1983-ban lépett diplomáciai pályára, 2009. március 6-án kapta első nagyköveti kinevezését: Spanyolország ljubljanai képviselőjének vezetője lett. Megbízatása 2015-ig szólt, ekkor visszatért Spanyolországba, ahol Madrid város Kulturális és Idegenforgalmi Irodájának igazgatója lett. Itt 2018-ig dolgozott, amikor is visszahívták a külügyminisztériumba, hogy kinevezzék magyarországi nagykövetnek. Közvetlen, temperamentumos egyénisége, élénk kulturális érdeklődése rendkívül népszerűvé tették mindazok előtt, akikkel kapcsolatba került. Jellemző apróság például, hogy a spanyol nemzeti ünnepen egyszer lelkesen állt be példamutatónak a flamencót próbálgató táncolók közé. 1999 és 2010 között öt verseskötete jelent meg: *Media luna* (Félhold), *Las islas del tiempo* (Az idő szigetei), *De algo incierto* (Valami bizonytalanról), *La percepción inquietante* (Riasztó érzéklet), *El vuelo de los días* (A napok röpte).

ANUNCIADA FERNÁNDEZ DE CÓRDOVA

Budapest, immár az ősz

Budapest őszebe csavarodott,
és vannak napok, mikor az üresség inkább vonz,
mint hogy veled időzzem, amit te nem teszel, soha,
de, akaratlan, mégis szerelmünk mezsgyéire tévedek.
Álom, a valótlan s a nemlétező
közt szálldosó álommá lettél,
makacsul hozzád kötő emlékeimben.

Te erőltetted rám hiányodat,
magamban éltetlek hát, én talállak ki:
megírlak, holott sosem ezt akartam.
A csend felrobbantotta
közepét a mindenségnek, ami voltunk,
s amit aláaknázott a kapcsolatlanság.

Az épp adódóba menekülök,
a napi, a heti tennivalókba,
találkozók, kötelezettségek
mellvértjét öltöm magamra, hogy ne gondoljak rád,
ne szóljak hozzád, ne meséljek, hogy tétlenül
várjam, míg minden porrá, érezhetetlenné válik.
Szerelemről már csak olvasok, mások verseiben.
Find what you love and let it kill you.

Belenézek egy tévésorozatba
(ne gondolkodj!), hogy véget vessek
a feledésnek,
kikapcsolom a zenegépet,
a *Bye, bye love* megy épp.
Nem, nagybetűvel,
NEM akarok falat emelni
előtted – eléd –, hiábavaló, sziszifuszi lecke,
mert mikor, ikerlelkek, beszélünk,
egy pillanatra visszatér a mindennek magva,

és szüntelen rád gondolok:
miért, mért mindig te, s az ittléted, mindig?
Téged talállak mindenhol,
egész bensőmben,
tested is az enyém, újra.
De ellobban hamar...

Csuday Csaba fordítása

Költészeti folyóirat
Első szám: 1995. október 10.
Megjelenik kéthavonta

Alapító főszerkesztő: Turczi István

Szerkesztőség:
Turczi István (főszerkesztő)
Jeney Zoltán (felelős szerkesztő)
Szekeres Nikoletta (olvasószerkesztő)
Király Farkas (szerkesztő)
Nagy Péter (Czar – online)
Pálos Anna (szerkesztőségi titkár)

Tördelés: DT Pro Bt.

Szerkesztőség:
1147 Budapest, Gyarmat u. 106.
E-mail: tippcult@t-online.hu
Honlap: www.parnasszus.hu
<https://www.facebook.com/parnasszusfolyoirat>

Kiadja a TIPP-Cult Kft.
Felelős kiadó: Turczi István

Alapító mecénás: Ispánki László

ISSN 1219-3275

Lapunk megjelenését támogatja:

Nemzeti
Kulturális
Alap

Petőfi
Kulturális
Ügynökség

BUDAPEST FŐVÁROS
XIV. KERÜLET
ZUGLÓ ÖNKORMÁNYZATA

Sokszorosítás: Promisszum Kft.

Előfizethető a Kiadónál (1147 Budapest, Gyarmat u. 106.)
Megvásárolható webshopunkban: www.parnasszus.hu,
valamint az Írók Boltjában
Megrendelhető a Libri és a Líra online felületein.